

Міністерство науки і освіти України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

« Польські політичні партії Австро-Угорщини у кінці ХІХ - початку ХХст.»

Студентки ІV курсу, групи ІАз-41

Спеціальності 032
Історія та археологія
Костюкевич М. Я.

Керівник: старший викладач
Кобильник Р. В.

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАРОДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОГО РУХУ, ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ.....	7
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПОЧАТКУ XX СТ.....	31
РОЗДІЛ 3. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ.....	52
ВИСНОВОК.....	72
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена важливою роллю політичних партій у формуванні національної свідомості польського населення у складі Австро-Угорщини наприкінці XIX – на початку XX століття. У цей період політичне життя Галичини та інших польських земель характеризувалося активним розвитком партійних структур, які виступали як інструментом реалізації національних, соціальних та економічних інтересів, так і платформою для боротьби за автономію та політичні права. Попри значну кількість наукових праць, присвячених історії Австро-Угорщини та польського національного руху, проблема впливу партійних організацій на суспільне життя регіону досі потребує комплексного аналізу. Актуальність роботи підтверджується необхідністю системного висвітлення взаємозв'язку політичних і соціальних процесів та ролі окремих політичних партій у формуванні політичної культури польського населення. Автор дослідження бере на себе завдання критичного узагальнення наявних підходів та оцінки реальної ролі польських партій у суспільно-політичному житті Австро-Угорщини.

Об'єктом даного наукового дослідження є політичне життя польського населення, що проживало на території Австро-Угорської імперії у кінці XIX – на початку XX століття. Цей період характеризувався складною політичною та соціальною динамікою, коли розвиток національної самосвідомості тісно переплітався з формуванням різноманітних партійних рухів і політичних організацій. Політичне життя польської громади в цей час відзначалося активністю різних соціальних груп, значною політичною поляризацією та пошуком оптимальних шляхів досягнення національних і соціальних цілей.

Предметом дослідження виступає діяльність польських політичних партій, їх організаційна структура, ідеологічні засади та практичний вплив на суспільно-політичні процеси. У межах предметного поля увага зосереджується

на процесах формування і функціонування партійних організацій, на їхній здатності відображати соціально-політичні настрої різних верств польського населення, а також на ролі, яку вони відігравали у мобілізації громадян для активної участі у політичному житті імперії. Особлива увага приділяється аналізу того, як ідеологічні платформи і програми польських партій поєднували в собі національні прагнення, соціальні інтереси та прагнення до реформ у державному управлінні.

Метою дослідження є комплексне визначення характеру, напрямів діяльності та впливу польських політичних партій на суспільно-політичне життя Австро-Угорщини у зазначений період. Дослідження покликане не лише окреслити основні напрями політичної активності польських організацій, а й показати, яким чином вони впливали на формування політичної свідомості населення, сприяли розвитку демократичних процесів, а також брали участь у конструктивному чи конфліктному взаємодії з імперськими структурами влади. Робота дозволяє простежити, як польські політичні партії втілювали власні програми та ідеї в життя, впливаючи на громадську думку та формуючи певні моделі політичної поведінки у суспільстві.

Для реалізації цієї мети були сформульовані такі завдання:

1. Вивчити історичні умови формування польських політичних партій у Австро-Угорщині;
2. Проаналізувати ідеологічні платформи та програми основних політичних партій;
3. Виявити вплив діяльності партій на політичну свідомість та національне самоусвідомлення польського населення;
4. Узагальнити роль партій у розвитку демократичних та соціально-політичних процесів;
5. Сформулювати пропозиції щодо використання отриманих результатів у наукових та освітніх цілях.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють кінець XIX – початок XX століття, що пов'язано з активізацією партійного життя та зростанням

політичної активності польського населення у складі Австро-Угорщини. Територіальні межі роботи обмежуються польськими землями, які входили до складу імперії, зокрема Галичина, яка виступала центром політичного життя польської спільноти.

Стан наукової розробки теми характеризується наявністю праць як польських, так і українських та австрійських істориків, зокрема досліджень щодо національно-політичного руху, діяльності партій, соціально-економічних процесів у Галичині та інших регіонах. Разом із тим, комплексного аналізу структури, ідеології та впливу польських партій на суспільно-політичне життя Австро-Угорщини поки що не виконано, що визначає необхідність проведення даного дослідження.

Методологічною основою даного дослідження виступає комплекс історико-наукових методів, що дозволяють системно і всебічно аналізувати політичні процеси та діяльність польських політичних партій у Австро-Угорщині кінця XIX – початку XX століття. До використаних методів належать системний аналіз, який дає змогу розглядати політичну систему як єдине ціле, виявляти взаємозв'язки між різними її елементами та оцінювати роль окремих політичних партій у формуванні суспільно-політичної динаміки. Порівняльний метод дозволяє зіставляти політичні програми та стратегії різних партій, а також визначати відмінності й подібності у їхньому впливі на різні верстви населення. Історико-логічний підхід сприяє відстеженню причинно-наслідкових зв'язків у розвитку політичних організацій та процесів, що відбувалися у політичному середовищі, а контент-аналіз джерел забезпечує можливість об'єктивно оцінити зміст і спрямованість політичної діяльності, опираючись на письмові документи, періодичні видання та інші історичні матеріали. У сукупності ці методи забезпечують комплексне дослідження, яке враховує як структурні, так і ідеологічні особливості польських партій, а також їхній вплив на соціально-політичне життя регіону.

Практичне значення отриманих результатів полягає у широких можливостях їх використання у різних сферах історичної науки та освітньої

діяльності. Зокрема, висновки дослідження можуть стати основою для подальших історичних досліджень політичного життя Центральної Європи, для підготовки наукових публікацій, монографій та аналітичних статей, присвячених політичним процесам і партійним системам.Р

езультати роботи можуть бути використані у навчальному процесі при розробці навчальних курсів, лекцій та семінарів з історії Польщі, Австро-Угорщини та регіону загалом, сприяючи формуванню у студентів глибокого розуміння особливостей політичної культури, розвитку партійного руху та взаємодії політичних сил у багатонаціональній імперії. Таким чином, дослідження поєднує наукову новизну з практичною користю, забезпечуючи як розвиток історичної науки, так і підвищення рівня освітньої підготовки майбутніх фахівців.

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел 50 назв, таблиці та схеми, що ілюструють основні результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. ЗАРОДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОГО РУХУ, ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ.

Зародження польського партійно-політичного руху має глибокі історичні корені, які пов'язані з процесами соціально-економічних та політичних змін у Польщі наприкінці XIX та на початку XX століття. Виникнення перших політичних організацій зумовлювалося потребою різних верств населення у вираженні своїх інтересів та боротьбі за соціальні, національні та економічні права. Польське суспільство того часу було розділене на соціальні групи, які мали різні пріоритети: робітники прагнули поліпшення умов праці та соціальних гарантій, селянство – земельної реформи, інтелігенція – національної автономії та розвитку культурного життя. У цих умовах почали формуватися різні політичні течії, кожна з яких шукала способи легального впливу на державну владу та захисту своїх інтересів [2, с. 86-117].

Одним із найважливіших, стратегічно важливих та історично визначальних компонентів усього багатогранного політичного життя польського суспільства на рубежі XIX і XX століть були широкі та різноманітні тенденції польського партійного руху. Цей процес структурування політичного поля не був випадковим явищем, а виступав як природна, глибоко продумана та довгостраждальна реакція національних еліт на надзвичайно складні, часто драматичні соціально-економічні трансформації та суворі політичні умови, що панували в умовах розділеності країни між трьома могутніми імперіями.

У цей бурхливий період польська політична думка перебувала у стані постійного пошуку, намагаючись знайти найефективніші моделі виживання та розвитку нації, яка перебувала під іноземним пануванням. У загальній структурі цього динамічного політичного процесу особливе, можна сказати, фундаментальне, місце займали чотири основні ідеологічні течії, які фактично формували каркас майбутньої незалежної держави: соціалістичний, консервативний, національно-демократичний та католицький рухи. Кожна з

цих течій не просто декларувала певні гасла, а являла собою цілісну світоглядну систему, що мала свою унікальну специфіку, глибоко продуману ієрархію визначених цілей та чітко визначений спектр стратегічних завдань, спрямованих на вирішення конкретних проблем сучасного суспільства.

Особливий інтерес викликають унікальні та часто інноваційні методи організаційної та ідеологічної діяльності, які кожен з цих рухів використовував для досягнення своїх цілей. Соціалісти спиралися на масову мобілізацію робітників та революційний запал, консерватори намагалися зберегти наступність традицій та аристократичний вплив, націонал-демократи будували концепцію сучасної нації на основі етнічної єдності, а католицькі сили апелювали до релігійних почуттів та морального авторитету церкви.

Усі ці фактори разом дозволили кожному політичному табору не лише ефективно впливати на мінливу громадську думку та залучати нових прихильників, але й крок за кроком, шляхом запеклої конкуренції та інтелектуальних дискусій, формувати нову, витончену та стабільну політичну культуру того періоду. Це була епоха великих ідей, коли політичні партії стали не просто інструментами боротьби за владу, а справжніми інституціями громадянської освіти, що готували польське суспільство до головного виклику – відновлення та розвитку власної суверенної державності.

Соціалістичний напрямок у польському політичному середовищі Австро-Угорщини виник під безпосереднім впливом ідей соціальної справедливості, рівності та колективної солідарності, які поширювалися серед європейських робітничих рухів у другій половині XIX століття. Ці ідеї ставили за мету не лише захист прав окремих працівників, а й створення умов для системних соціальних змін у суспільстві, зокрема забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, справедливих умов праці та достойного рівня життя для всіх верств населення [4].

Соціалістичні партії та організації, що діяли на польських землях, розгорнули надзвичайно енергійну та безкомпромісну діяльність, спрямовану на послідовний захист основних прав промислових робітників, які перебували в

умовах індустріалізації того часу у вкрай вразливому становищі. Їхні зусилля були зосереджені на радикальному покращенні часто нелюдських умов праці на численних фабриках, заводах та ремісничих майстернях, а також на створенні та реальному захисті трудового законодавства, яке в межах тодішньої Австро-Угорської імперії або перебувало в зародковому стані, або фактично ігнорувало інтереси працівників. Соціалістичні лідери розуміли, що без систематичного правового захисту робітник залишається лише безправним ресурсом у руках капіталу, тому боротьба за восьмигодинний робочий день, страхування від нещасних випадків та заборону дитячої праці стала для них не лише питанням політики, а й загальнолюдської людської гідності.

Одним з найефективніших, стратегічно важливих та резонансних елементів соціалістичного руху була організація масштабних робітничих страйків, масових вуличних демонстрацій та скоординованих протестів, які на той час стали чи не єдиним реальним інструментом ефективного тиску як на імперську владу, так і на приватних роботодавців. Ці промови змушували власників бізнесу вести переговори, а уряд – задуматися про впровадження соціальних реформ, щоб уникнути повного паралічу економіки. Кожен такий страйк був не просто економічною вимогою, а актом утвердження робітничого класу як незалежної та впливової політичної сили, здатної диктувати власні умови. Важливо наголосити, що активна участь широких мас у таких протестах мала глибокий виховний та ідеологічний ефект, оскільки не лише безпосередньо відображала палке прагнення народу до соціальної справедливості та рівності, а й ставала потужним стимулом для прискореного формування політичної свідомості пролетаріату. Через участь у мітингах та акціях солідарності пересічний робітник проходив процес перетворення на активного громадянина, що значно активізувало його участь у широкому громадському житті регіону. Така практика боротьби загартувувала характери та зміцнювала почуття сильної колективної відповідальності за глобальні соціальні процеси, перетворюючи розрізнених робітників на монолітну

політичну спільноту, яка згодом стала одним із наріжних каменів у боротьбі за незалежну та демократичну Польщу.

Соціалістичні партії приділяли значну увагу створенню і розвитку робітничих організацій, профспілок, кооперативів і клубів, які виконували як соціальну, так і освітню функцію. Через ці структури робітники отримували підтримку у разі конфліктів із роботодавцями, навчалися правам, а також брали участь у політичних дебатах, що зміцнювало їхню самосвідомість і колективну організацію. Особливо важливим було поширення соціалістичних ідей серед молоді та жінок, що допомагало формувати широку базу для подальшого розвитку партійного руху та забезпечувало стійкість соціалістичного напрямку навіть у періоди політичних репресій [6].

Соціалістичний рух не обмежувався лише боротьбою за матеріальні права робітників. Він також активно пропагував принципи політичної участі та демократичних свобод, закликав до рівності громадян перед законом та розвитку громадянського суспільства. Через публікації у періодичних виданнях, брошурах і листівках соціалісти формували у робітничих колах критичне ставлення до існуючих соціальних і політичних порядків, виховували активну позицію щодо державної політики та сприяли створенню умов для появи нових політичних ініціатив.

Консервативний напрямок у польському політичному середовищі Австро-Угорщини базувався на збереженні традиційних цінностей, порядку та авторитету державних інститутів, що відігравали ключову роль у стабільності імперії та формуванні суспільних норм. Його представники були прихильниками ідеї збереження монархічного ладу, ролі аристократії та духовенства, які вважалися носіями культурної та моральної спадщини. Цей напрямок підкреслював важливість підтримки соціальної ієрархії, поваги до інституцій влади та дотримання законності як основи суспільного життя.

Діяльність консервативних партій і організацій відзначалася обережністю та зваженістю у політичних рішеннях. Вони прагнули до поступових реформ, які не порушували б усталений порядок, і уникали

радикальних змін, що могли б дестабілізувати державу або підірвати авторитет центральної влади. Важливим елементом їхньої діяльності була активна участь у законодавчих і адміністративних процесах: представники консервативних партій брали участь у формуванні законів, регламентів, адміністративних структур та інших інститутів державного управління, що дозволяло їм безпосередньо впливати на розвиток політичної системи [10, с. 127-133].

Особливу увагу консерватори приділяли моральному і духовному вихованню населення, підтримці культурних традицій та ролі релігійних інститутів у формуванні суспільної свідомості. Через діяльність освітніх, благодійних та культурних організацій вони прагнули зміцнити суспільні цінності, виховати повагу до авторитету та дисципліни, а також формувати почуття громадянської відповідальності на основі традиційних принципів.

Консервативний напрям активно впливав на політичний ландшафт регіону, забезпечуючи стабільність і поступовість розвитку політичних процесів. Його представники виступали за баланс між інтересами різних соціальних верств, підтримку державних структур і правових інститутів, а також за координацію дій із владою для запобігання соціальним конфліктам. У межах своєї діяльності консерватори також взаємодіяли з іншими політичними силами, намагаючись формувати компромісні рішення у важливих державних та суспільних питаннях [12].

Політична стратегія консервативного напрямку в польському середовищі Австро-Угорщини вирізнялася надзвичайно високим рівнем системності, внутрішньої логіки та глибокої продуманості кожного кроку, що дозволяло представникам цього напрямку десятиліттями зберігати непохитні стабільні та впливові позиції як у загальноімперському парламенті, так і в органах місцевого самоврядування – зокрема, в Галицькому сеймі. Консервативні еліти, що склалися переважно з аристократії та великих землевласників, володіли унікальним політичним досвідом та дипломатичними навичками, що дозволяло їм не лише бути присутніми в коридорах влади, а й безпосередньо та рішуче впливати на формування всього політичного порядку

денного регіону, беручи активну та безпосередню участь у тонкому регулюванні складних соціальних та правових процесів того часу.

Своєю багатогранною та збалансованою діяльністю консерватори послідовно та наполегливо закріплювали традиційні ієрархічні цінності, релігійну етику та повагу до приватної власності у свідомості широких мас населення, вважаючи їх єдиним надійним фундаментом існування нації. Їхня тактика базувалася на принципі «органічної праці» та лояльності до Габсбурзької монархії в обмін на розширення польської автономії, що дозволяло їм виступати стабілізуючим фактором в умовах зростання радикальних та революційних настроїв. Таким чином, вони одночасно забезпечували високий рівень стабільності, правову безперервність та передбачуваність усієї політичної системи Австро-Угорщини на польських землях, мінімізуючи ризики соціальних вибухів та хаосу. Важливо зазначити, що консервативний напрямок розглядав стабільність не як застій, а як необхідну умову безпечного розвитку польської культури та інституцій у межах існуючого правового поля. Завдяки своїй стратегії «згоди» та розумних компромісів з Віднем, польське населення Галичини отримало значно ширші права та можливості для самоврядування порівняно з поляками під владою Російської чи Пруської імперій.

Консерватори створили специфічний політичний клімат, де повага до традицій та еволюційного шляху розвитку ставала надійним захисним бар'єром для збереження польської суб'єктності в очікуванні сприятливих міжнародних змін для відновлення повної незалежності.

Національно-демократичний напрямок у польському політичному середовищі Австро-Угорщини, який активно розвивався наприкінці XIX – на початку XX століття, концентрував увагу на питаннях формування національної самосвідомості, відновлення культурної спадщини та захисту інтересів польського народу в умовах багатонаціональної імперії. Представники цього напрямку бачили головним завданням зміцнення політичної та культурної ідентичності поляків, прагнули об'єднати різні соціальні верстви

навколо ідеї національного відродження та формування активної громадянської позиції [19, с. 422].

Ідеологія національно-демократичного напрямку ґрунтувалася на переконанні, що розвиток освіти та національної культури є ключовим фактором політичного та соціального прогресу. Активісти і партійні діячі приділяли особливу увагу створенню шкіл, освітніх товариств, бібліотек і культурних гуртків, які дозволяли поширювати знання про історію Польщі, літературу, мову та народні традиції. Вони вважали, що освічене населення здатне брати активну участь у політичному житті, відстоювати свої права та захищати національні інтереси в рамках складної політичної системи Австро-Угорщини.

Націонал-демократичні партії та організації, відомі в історії як табір «ендецій», займали надзвичайно активне, енергійне та в багатьох відношеннях домінуюче становище в усьому політичному ландшафті польських земель того періоду. Вони не обмежувалися теоретичними дискусіями в закритих інтелектуальних клубах, а якомога ширше входили в реальні владні структури, беручи найактивнішу участь у виснажливих виборчих марафонах як до органів місцевого самоврядування, так і до вищих центральних установ влади Австро-Угорської та Російської імперій. Їхня стратегія полягала в тому, щоб перетворити кожен депутатський мандат на потужний інструмент захисту національних інтересів, одночасно ініціюючи масштабні громадські рухи та закликаючи широкі маси населення до активної, свідомої та колективної участі в управлінні державними справами, що було принципово новим кроком у політичній мобілізації польського народу.

Для досягнення своїх амбітних цілей Націонал-демократія розпочала безпрецедентну інформаційну кампанію, вміло та систематично використовуючи всі засоби масової інформації того часу. Численні періодичні видання, щоденні газети, спеціалізовані журнали та навіть листівки масового тиражу вони перетворили на ефективні канали трансляції своїх ідеологічних принципів. Через друковане слово «ендекс» не просто інформували

суспільство, а здійснювали глибоку та систематичну пропаганду польської культури, пояснюючи її унікальність та цивілізаційну місію. Кожна стаття чи звернення мали на меті культивування непохитного, дієвого почуття патріотизму серед найрізноманітніших верств суспільства – від міської буржуазії та інтелігенції до селянства, яке раніше часто залишалося поза межами активного національного життя. Важливо наголосити, що така діяльність була спрямована на створення цілісної національної спільноти, де політична освіта та патріотичне виховання йшли пліч-о-пліч.

Використовуючи медіаресурс, лідери руху, зокрема Роман Дмовський, формували новий тип політичної культури, де вірність нації ставилася вище класових чи станових інтересів. Це дозволило націонал-демократам створити розгалужену мережу контрольованих громадських організацій, які охоплювали всі сфери життя – від спорту до економічної співпраці, фактично готуючи суспільство до функціонування в рамках майбутньої суверенної держави, де кожен громадянин чітко усвідомлював би свій обов'язок перед нацією та готовність активно захищати її права на міжнародній арені.

Особливу увагу національно-демократичний напрямок приділяв мовній самобутності та збереженню польської мови як важливого елементу національної ідентичності. Діяльність у цій сфері включала організацію мовних курсів, створення шкільних програм із польської мови та літератури, а також підтримку культурних видань, що висвітлювали національні традиції та історичну пам'ять народу [24, с. 166].

Представники цього напрямку намагалися формувати політичну активність серед широких верств населення, стимулюючи участь громадян у політичних дебатах, громадських зборах та суспільно-політичних акціях. Вони прагнули підвищити свідомість польського населення щодо власних прав, можливостей політичного впливу та значення національної солідарності для розвитку суспільства.

Національно-демократичний напрямок поєднував культурне, освітнє та політичне відродження, націлений на формування сильної національної

ідентичності та активної громадянської позиції серед поляків. Завдяки своїй діяльності цей напрямок значно впливав на політичну свідомість населення, розширював коло активних учасників політичного життя та сприяв збереженню культурної та мовної спадщини польського народу в умовах багатонаціональної імперії.

Католицький напрям у польському політичному середовищі Австро-Угорщини мав глибоке історичне та культурне коріння, що формувалося під впливом релігійних традицій Польщі та багатовікової ролі Католицької Церкви у суспільному житті. Цей напрям поєднував релігійні цінності з політичною активністю, орієнтуючи свої дії на утвердження моральних та етичних принципів у суспільстві, підтримку громадського порядку та зміцнення соціальної солідарності. Представники католицького руху бачили своє завдання не лише в політичній діяльності, але й у вихованні населення, формуванні відповідальної громадянської позиції та сприянні духовному розвитку суспільства [30 с. 119-130].

Політична діяльність католицьких партій та організацій була спрямована на реалізацію принципів католицької соціальної доктрини, яка передбачала захист прав людини, турботу про сім'ю, освіту, охорону здоров'я та підтримку найбільш вразливих верств населення. Через створення благодійних товариств, освітніх закладів, церковних шкіл та соціальних організацій католицький напрям активно працював над соціальним захистом робітників, селян, дітей та людей похилого віку, забезпечуючи їм матеріальну і моральну підтримку.

Представники католицького напрямку брали активну участь у політичних процесах, прагнучи впливати на законодавчі та адміністративні рішення, формувати політику місцевих органів влади та підтримувати впровадження соціальних реформ на основі християнських принципів. Важливою складовою їхньої діяльності була пропаганда моральних цінностей, виховання почуття обов'язку, поваги до традицій і релігійних інститутів, а також розвиток громадської відповідальності серед населення.

Католицький напрям активно взаємодіяв із іншими політичними та соціальними силами, прагнучи забезпечити гармонійне поєднання релігійних і державних інтересів, підтримку стабільності суспільства та забезпечення соціальної справедливості. Через свою діяльність цей напрям формував серед населення високий рівень політичної та моральної свідомості, сприяв розвитку громадянської активності та зміцненню ролі релігії у повсякденному житті [36].

Через програмні документи, публічні виступи, парламентську діяльність, пресу та громадські ініціативи партії впливали на формування громадянської свідомості, сприяли поширенню політичних знань і залучали населення до активної участі в суспільному житті. У цьому контексті вони виконували не лише функцію представництва інтересів певних соціальних груп, але й роль своєрідних інституцій політичної соціалізації, які формували у громадян розуміння своїх прав, обов'язків та можливостей впливу на владу.

Кожен із цих напрямів польського партійного руху не тільки відображав конкретні ідеологічні позиції та соціальні пріоритети, але й взаємодіяв із загальними процесами політичного життя країни, впливаючи на формування громадянської свідомості, розвиток політичних інституцій та суспільних настроїв. Усі ці течії разом створювали багатогранну політичну картину того часу, визначаючи напрямок розвитку Польщі в умовах складної історичної ситуації, коли соціальні, економічні та культурні фактори перебували в тісному взаємозв'язку та взаємодії. Вони сприяли виробленню політичної культури діалогу, конкуренції та компромісу, хоча в умовах загострення соціальних суперечностей нерідко посилювали й конфронтаційні тенденції. Саме через взаємодію між партіями, а також їхню боротьбу за вплив, визначалася конфігурація політичного простору та баланс сил у суспільстві.

У кінці XIX – на початку XX ст. польський політичний рух у Галичині та інших землях Австро-Угорщини активно формувався та диверсифікувався. У цей період з'явилися різні політичні партії, які представляли широке соціальне коло: від селян і робітників до міської інтелігенції та шляхти. Політичні партії мали різну ідеологічну орієнтацію – від соціалістичних і демократичних до

націоналістичних та консервативних. Основними завданнями польських партій були захист національних інтересів, соціальні та економічні реформи, а також консолідація польської громади в умовах політичного панування Австро-Угорщини Таблиця 1.1

Таблиця 1.1

Основні польські політичні партії в Галичині (Австро-Угорщина) кінця XIX – початку XX ст.

Назва партії	Рік заснування	Ідеологія	Соціальна база	Основні цілі	Основна діяльність
Польська партія соціалістична (PPS)	1892	Соціалізм, робітничі права	Робітники, інтелігенція	Політична незалежність Польщі, соціальні реформи	Організація робітничих страйків, друк газет, агітаційна робота
Національна демократична партія (Endecja)	1897	Націоналізм, консерватизм	Середній клас, землевласники	Захист польських інтересів, консолідація польської нації	Пропаганда, формування національних союзів, участь у виборах
Християнсько-соціальна партія (PSCh)	1890	Християнська демократія	Селяни, католицька інтелігенція	Соціальний захист селян, впровадження християнських принципів в політику	Створення кооперативів, соціальні ініціативи, участь у місцевому самоврядуванні
Польська соціал-демократична партія Галичини та Лодомерії (PPSD)	1890	Соціал-демократія	Робітники, промислова інтелігенція	Покращення умов праці, рівність, соціальні реформи	Робітничі клуби, страйки, видання партійних газет
Національно-ліберальна партія (Stronniectwo Narodowo-Liberalne)	1880	Лібералізм, націоналізм	Міська буржуазія, інтелігенція	Захист прав поляків у рамках Австро-Угорщини, розвиток економіки	Участь у парламентських виборах, лобювання економічних реформ

Аналіз польських політичних партій показує, що на рубежі XIX–XX ст. політичне життя Галичини характеризувалося різноманітністю ідей та соціальних інтересів. Соціалістичні партії здебільшого представляли робітничий клас, християнсько-соціальні – селянство, націоналістичні та консервативні – землевласників та міську інтелігенцію. Водночас, всі партії прагнули до збереження польської національної ідентичності та впливу на політичні процеси Австро-Угорщини. Ця систематизація дозволяє простежити основні напрями розвитку польського партійно-політичного руху та підкреслити його роль у формуванні національної самосвідомості на початку XX ст. [40].

Соціалістичний напрямок у польському партійному русі зародився як відповідь на гострі соціальні проблеми, які стосувалися робітничого класу, промислових робітників та інших верств населення, що перебували у важких економічних умовах. Основна ідея цього руху полягала у прагненні до рівності та соціальної справедливості, що включало вимоги щодо поліпшення умов праці, встановлення нормованого робочого дня, підвищення заробітної плати, забезпечення соціального захисту, охорони здоров'я та освіти для робітників. Соціалісти активно підтримували організацію робітничих профспілок, розробку колективних договорів та проведення страйків і демонстрацій як засобу тиску на владу та роботодавців. Цей напрямок відзначався високим рівнем політичної мобілізації, він намагався об'єднати різні верстви населення, що перебували у складних матеріальних умовах, і створити механізми взаємної підтримки та солідарності. Соціалістичні партії прагнули не лише до економічних змін, а й до формування політичної культури, де робітники могли брати активну участь у прийнятті рішень, відстоювати свої права у державних органах і впливати на розвиток суспільства в цілому.

У той самий час консервативні партії займали протилежну позицію щодо соціальних реформ і радикальних змін, відстоюючи традиційні цінності та існуючі соціальні структури. Вони спиралися на підтримку землевласників,

аристократії та тих верств суспільства, які були зацікавлені у збереженні стабільності та порядку. Для консерваторів важливими були питання моралі, культури та збереження традиційних сімейних та релігійних цінностей. Вони вважали, що швидкі соціальні перетворення можуть призвести до хаосу та дестабілізації держави, тому виступали за поступові зміни або їх обмеження рамками існуючої системи. Консервативні організації активно пропагували ідею обов'язку громадян перед суспільством, підкреслюючи роль ієрархії, дисципліни та відповідальності. Вони намагалися впливати на громадську думку через освітні, культурні та релігійні інституції, створюючи широку мережу підтримки серед населення, яке поділяло ці погляди [45, с. 307-326].

Національно-демократичний рух у Польщі відзначався особливою спрямованістю на питання національної самосвідомості, збереження та відновлення державності, а також об'єднання розділених польських земель у єдину політичну структуру. Цей напрямок був тісно пов'язаний із патріотичними та культурними цінностями, прагнув формувати активну громадянську позицію серед населення та виховувати почуття національної гордості. Національно-демократичні організації виступали за розробку програм політичної автономії, за проведення освітніх кампаній, які б підвищували рівень національної свідомості, а також за легальну участь у політичних процесах для зміцнення власної позиції в державних структурах. Їхня діяльність включала видання газет, організацію лекцій, культурних та освітніх заходів, а також підтримку місцевих ініціатив, спрямованих на об'єднання різних соціальних та регіональних груп у боротьбі за національні інтереси.

Католицькі партії, у свою чергу, поєднували релігійні цінності з політичними прагненнями. Вони орієнтувалися на моральне та духовне виховання населення, прагнучи інтегрувати католицькі принципи у сферу суспільного життя та державного управління. Католицькі організації займалися просвітницькою діяльністю, поширювали соціальні та моральні ідеї через школи, релігійні установи, культурні та благодійні проекти. Вони прагнули формувати громадську свідомість, де релігія та моральні цінності були б

ключовими орієнтирами у житті людей, а політичні рішення враховували б принципи етики та соціальної відповідальності. Католицькі партії намагалися створити широку мережу підтримки серед населення, залучати людей до участі у громадському житті, при цьому зберігаючи вплив церкви на моральний та духовний розвиток суспільства.

Кожен із напрямів польського партійного руху мав власну специфіку, базувався на певних цінностях і ідеях та прагнув впливати на розвиток суспільства відповідно до цих принципів. Соціалісти виступали за соціальні реформи та рівність, консерватори – за стабільність та традиційні цінності, національно-демократичні організації – за відродження національної самосвідомості та державності, а католицькі партії – за інтеграцію релігійних принципів у політичне та соціальне життя. Разом вони створювали багатовекторний, складний і динамічний політичний простір, який відображав різноманітність інтересів польського суспільства та формували основи майбутньої політичної культури країни.

Форми діяльності польського партійно-політичного руху в кінці XIX – на початку XX століття вирізнялися значною різноманітністю та складністю, адже вони прямо залежали від рівня політичної культури в країні, а також від того, наскільки влада обмежувала політичні свободи громадян у різні періоди історії. Соціально-політичні умови, у яких формувалися партійні організації, визначали не лише їхню програму, ідеологічні засади та політичні пріоритети, а й конкретні способи реалізації діяльності, методи залучення населення до політичного життя, а також механізми впливу на суспільну свідомість.

В умовах зовнішніх обмежень, посиленої цензури, адміністративного тиску або навіть відкритих репресій з боку влади партії були змушені шукати альтернативні шляхи впливу на громадськість. Часто офіційна політична діяльність поєднувалася з напівлегальними або культурно-просвітницькими ініціативами, що дозволяло зберігати організаційну структуру та підтримувати зв'язок із соціальною базою. Така багатовекторність сприяла не лише

збереженню політичної активності, але й поступовому розширенню кола прихильників.

Кожна форма діяльності мала власну специфіку, відповідала конкретним потребам часу та дозволяла партійним організаціям ефективно реалізовувати свої цілі, незважаючи на зовнішні обмеження, цензуру або репресії з боку влади. Деякі організації концентрувалися на публічній агітації та пропаганді, інші – на культурно-освітній роботі, ще інші – на організації соціальних і робітничих ініціатив Таблица 1.2

Таблица 1.2

Форми діяльності та методи політичного впливу польських партій у Галичині
(кінець XIX – початок XX ст.)

Форма діяльності	Характеристика та особливості	Методи реалізації та впливу на суспільство
Публічна політична агітація	Напрямки активно залучали населення до політичного життя через мітинги, збори, демонстрації	Публічні виступи, плакати, листівки, організація мітингів і зборів, звернення до робітничих та селянських мас
Пропагандистська діяльність	Розповсюдження ідей партій та формування громадської думки	Видавництво газет, журналів, брошур; лекції, публічні читання, дискусії
Культурно-освітня робота	Підвищення національної свідомості та політичної грамотності	Організація бібліотек, гуртків, шкіл, лекцій, культурних заходів, підтримка національних традицій
Соціальні та робітничі ініціативи	Захист прав робітників та малозабезпечених, поліпшення соціальних умов	Страйки, організація кооперативів, допомога робітничим організаціям, підтримка профспілок
Підпільна та нелегальна діяльність	Діяльність в умовах політичних репресій, обмежень свободи слова	Таємні збори, підпільні друкарні, поширення забороненої літератури, політичний саботаж
Участь у виборчій та парламентській діяльності	Вплив на законодавство та державну політику легальними методами	Висування кандидатів на вибори, участь у політичних дебатах, підготовка законопроектів, легальна

		діяльність у органах влади
--	--	----------------------------

Однією з найпоширеніших і водночас найважливіших форм політичної активності була публічна агітація. Вона здійснювалася через газети, журнали, листівки, брошури, плакати та різноманітні публічні лекції, які дозволяли донести ідеї політичних партій до широкого кола громадян. Газети відігравали ключову роль у формуванні громадської думки, бо вони не лише інформували про політичні події та позицію партій, а й пропонували суспільству концептуальні та ідеологічні орієнтири. Листівки та брошури використовувалися для швидкого поширення окремих меседжів, нагадувань про політичні цілі або закликів до дії, що дозволяло залучати навіть тих, хто не мав можливості брати участь у масових зборах чи організаційній діяльності. Лекції, публічні виступи та освітні заходи створювали платформу для обговорення ідей, формування критичного мислення та розвитку політичної свідомості серед населення. Вони дозволяли безпосередньо взаємодіяти з аудиторією, відповідати на питання, пояснювати складні ідеологічні положення та мобілізувати громадян до активної позиції [48, с. 210].

Важливою формою діяльності були збори, мітинги та демонстрації. Ці заходи надавали можливість безпосередньо висловлювати політичні вимоги, демонструвати солідарність з певними ідеями та мобілізувати населення для колективної активності. Мітинги, організовані як у містах, так і в селах, створювали видимий ефект присутності політичного руху в суспільстві, зміцнювали його авторитет і стимулювали поширення інформації про цілі та завдання організацій. Демонстрації та походи ставали засобом тиску на владу, сигналізуючи про масовість підтримки ідей певної політичної сили та надаючи можливість формувати громадську думку. Участь у таких заходах виховувала почуття колективної відповідальності, єдності та активної громадянської позиції серед учасників, формуючи основу для подальшого залучення до політичного життя.

Не менш значущими були підпільні організації, таємні клуби, гуртки та спілки, діяльність яких відбувалася у закритому режимі, часто під загрозою репресій з боку окупаційних або авторитарних режимів. Такі форми діяльності дозволяли зберігати живу політичну традицію навіть у складних умовах обмеження свободи слова та політичних прав. Таємні клуби займалися організацією навчання для активістів, підготовкою майбутніх лідерів, розробкою стратегій політичної боротьби та координацією дій у різних регіонах. Вони часто включали освітні та просвітницькі заходи, метою яких було формування політичної свідомості та здатності до самостійного мислення, а також поширення ідей, які не могли бути відкрито озвучені в публічному просторі.

Підпільні структури відігравали роль центру консолідації для різних політичних течій, сприяли обміну досвідом і взаємній підтримці. Через них відбувався розвиток організаційної культури, формувалися канали комунікації, які дозволяли забезпечувати взаємозв'язок між центральними та регіональними осередками руху. Ці форми діяльності забезпечували стратегічну гнучкість партій, дозволяли уникати репресивного тиску, зберігати таємницю планів і одночасно підготувати суспільство до активної участі у легальних формах політичної діяльності, коли це ставало можливим [38, с. 23-44].

Польський партійно-політичний рух відзначався постійною та організованою взаємодією між місцевими та національними ініціативами, що створювало складну мережу політичних зв'язків і дозволяло більш ефективно реалізовувати політичні програми та ідеї. Місцеві, або регіональні, організації відігравали важливу роль у поширенні ідей центральних партійних структур, адже вони безпосередньо контактували з населенням, знали потреби та інтереси конкретних спільнот, могли оперативно реагувати на соціальні та політичні зміни, формувати громадську думку та мобілізувати людей до активної участі у політичному житті. Таке поєднання регіональної ініціативи з централізованим керівництвом забезпечувало ефективність дій, координованість заходів та

цілісність партійного руху, дозволяючи об'єднувати розрізнені групи громадян навколо спільних цілей і стратегій.

Особливого значення в польському політичному русі набув розвиток жіночого активізму, який поступово виходив на перший план у суспільному житті. Жінки почали брати активну участь у політичних дебатах, обговореннях, громадських засіданнях та мітингах, що відкривало нові можливості для впливу на політичні процеси та формування громадської думки. Вони створювали власні політичні організації, клуби та союзи, які займалися просвітницькою діяльністю, організацією освітніх програм, культурних заходів, благодійних ініціатив та соціальних проєктів. Завдяки цьому жінки могли не лише активно долучатися до політичного життя, але й формувати нові стандарти участі громадян у суспільних процесах, пропонувати альтернативні підходи до вирішення соціальних проблем і посилювати демократичні традиції [7, с. 360].

Ці процеси, що відбувалися одночасно на різних рівнях і в різних формах, створювали багатовекторний характер партійного руху. Різні соціальні групи, включаючи робітників, селян, інтелігенцію та жінок, шукали оптимальні способи захисту своїх прав та інтересів, одночасно впливаючи на формування демократичних традицій у польському суспільстві. Взаємодія місцевих ініціатив із центральними структурами, активна участь жіноцтва та різних соціальних верств, а також використання різноманітних форм діяльності сприяли розвитку політичної культури, яка базувалася на взаємоповазі, співпраці та здатності до колективного ухвалення рішень. В результаті формувався рух, який був не лише політично активним, але й соціально різноманітним, здатним до адаптації у складних історичних умовах, здатним одночасно відстоювати конкретні інтереси та сприяти загальному демократичному розвитку суспільства.

Особливо важливо підкреслити, що активність жінок у партійних структурах і громадських організаціях не лише зміцнювала сам рух, а й сприяла зміні суспільних уявлень про роль жінки у політичному та соціальному житті. Вони виступали не просто як учасниці, а як організатори, лідери ініціатив та

авторитетні голоси у дискусіях, тим самим впливаючи на формування політичної культури та на підвищення рівня громадської свідомості в цілому. Така багатовекторність і різноплановість діяльності забезпечувала динамічний розвиток польського партійного руху, його здатність до адаптації в умовах змінної політичної та соціальної кон'юнктури, а також створювала міцну основу для подальшого становлення демократичних традицій у країні [5, с. 45-48].

Процес виникнення та подальшого структурування польського партійно-політичного руху на рубежі XIX та XX століть не був ізольованим явищем, а навпаки, був невід'ємною частиною масштабних та бурхливих міжнародних політичних трансформацій, що охопили Європу того часу. Цей період став епохою великих ідеологічних зрушень, коли старі монархічні порядки поступово поступалися місцем новим масовим рухам, які шукали відповіді на виклики індустріалізації та національного самовизначення.

Складність ситуації посилювалася тим, що польські етнічні території в цей історичний період були фактично розчленовані та перебували під жорстким адміністративно-політичним контролем трьох різних наддержав: Австро-Угорської, Російської та Німецької (Пруської) імперій. Кожна з цих держав мала свій специфічний вектор внутрішньої політики, свій рівень цензури та радикально різні підходи до вирішення «польського питання», що неминуче накладало особливий, часто унікальний відбиток на формування політичної ідентичності та свідомості місцевого населення.

Відсутність власної державності змушувала польську політичну еліту діяти під постійним тиском та адаптацією. У межах кожної з імперій методи організації партійних осередків суттєво відрізнялися: від легальної парламентської боротьби за австрійського конституціоналізму до глибокого підпільного та революційного терору всередині Російської імперії, або виснажливого культурного та економічного опору німецькій колонізаційній політиці в Пруссії.

Польські діячі, інтелектуали та політики того часу ретельно та прискіпливо спостерігали за світовими тенденціями, аналізуючи розвиток провідних європейських ідеологій:

Соціалістичні тенденції: адаптація марксизму до національних потреб призвела до виникнення унікального синтезу боротьби за права робітників з боротьбою за державну незалежність.

Націоналістичні доктрини: формування сучасного націоналізму відбувалося під впливом загальноєвропейського переходу від «історичної нації» до «народної» нації, що ґрунтується на етнічній та культурній єдності.

Демократичні та ліберальні ідеї: прагнення до побудови правової держави та громадянських свобод було реакцією на абсолютистські методи управління імперських режимів.

Консервативні сили: намагалися зберегти традиційні цінності та суспільний лад, часто шукаючи компромісів з імперською владою, щоб зберегти залишки автономії.

Такий широкий ідеологічний спектр дозволив польським політикам не просто копіювати іноземні моделі, а глибоко переосмислити та адаптувати іноземний досвід до складних внутрішніх соціальних конфліктів, конкретних економічних умов і, найголовніше, до головної мети – відновлення власної незалежної держави. В результаті польське політичне поле перетворилося на динамічну лабораторію ідей, де міжнародні стандарти проходили крізь суворе сито місцевих реалій, формуючи фундамент майбутньої політичної системи незалежної Польщі.

Поширення ідей демократизації суспільства, соціальної рівності, прав людини та національної самостійності створювало концептуальні основи для формування перших політичних програм польських партій. Активісти аналізували успішні практики організації партійних структур, використання пропагандистських матеріалів, залучення мас до громадських рухів і демонстрацій, що дозволяло їм розробляти власні стратегії політичного впливу. Особливо значущим було прагнення до об'єднання різних соціальних груп

навколо спільних політичних цілей - робітників, селян, міської інтелігенції та духовенства, що формувало багатоплановий характер польського партійного руху.

У результаті польський партійний рух розвивався як складна система взаємопов'язаних організацій, груп та течій, які активно взаємодіяли між собою, обмінювалися досвідом і конкурували за вплив на громадську думку. Кожна партія або політичне об'єднання намагалися сформувати власну базу прихильників, впливати на соціально-політичні настрої населення та брати участь у громадських і політичних дебатах, що сприяло постійному розвитку політичної культури серед поляків.

Особливого значення набув процес координації дій між центральними та регіональними організаціями, коли місцеві структури підтримували діяльність партій на національному рівні, поширювали програмні цілі та забезпечували взаємодію між різними верствами населення. Цей процес сприяв формуванню організаційної дисципліни, розвитку комунікаційних мереж та зміцненню авторитету політичних лідерів [3, с. 19-41].

Важливу роль у зародженні партійного руху відігравали також культурні та освітні ініціативи, які поширювали національну ідентичність, формували почуття солідарності та активної громадянської позиції серед молоді та населення загалом. Через участь у культурних, освітніх і релігійних організаціях активісти формували широку платформу для політичної мобілізації, що дозволяло партіям залучати нові верстви населення та зміцнювати власний вплив.

Виникнення та подальше структурування польського партійно-політичного руху на зламі століть було надзвичайно багатогранним та історично значущим процесом, який не просто фіксував зміни в суспільстві, а слугував фундаментальною платформою для переосмислення всієї концепції національного буття. Це явище виникло не спонтанно, а стало логічним і цілком природним наслідком тих масштабних соціально-економічних трансформацій, які стрімко охопили польські землі в період пізнього

індустріалізму, радикально змінюючи звичний порядок і створюючи нові виклики для всіх верств населення. Фактично, політизація польського суспільства кінця XIX – початку XX століть стала прямим відображенням глибокого розшарування та, водночас, консолідації різних соціальних груп, кожна з яких усвідомлювала нагальну потребу у створенні власних інструментів впливу на сучасну їй дійсність.

Прагнення забезпечити реальне політичне представництво своїх інтересів стало рушійною силою, яка спонукала інтелектуалів, робітників, селян та дворян до пошуку нових, раніше невідомих форм організації колективного життя. У цьому контексті польські партії стали не просто ідеологічними клубами, а повноцінними інституціями, що мали на меті не лише боротьбу за права окремих класів, а й активне залучення широких мас до процесів державотворення, навіть за відсутності самої держави. Важливо наголосити, що цей тривалий етап становлення характеризувався винятково високим рівнем динамізму та здатністю до швидкої адаптації, оскільки політичні еліти були змушені постійно маневрувати в умовах жорсткого адміністративного тиску та цензурних обмежень, що встановлювалися імперськими режимами.

Процес кристалізації партійно-політичних структур вимагав від лідерів руху постійного та виснажливого пошуку компромісу між високими ідеологічними прагненнями, заснованими на ідеалах свободи та рівності, та суворими реаліями повсякденного політичного життя, яке часто затискалося у лещатах як внутрішніх соціальних суперечностей, так і складних зовнішньополітичних чинників. Це постійне балансування між мрією про майбутню незалежність та необхідністю вирішення нагальних економічних проблем у рамках чинного законодавства окупаційних держав формувало особливий тип політичної культури, де теоретичні доктрини піддавалися суворій перевірці практикою. Таким чином, польський політичний рух цього періоду перетворився на складну саморегульовану систему, яка не лише акумулювала протестний потенціал нації, а й стала інтелектуальною

лабораторією, де визрівали моделі управління майбутньою відновленою республікою, враховуючи найдрібніші нюанси соціальних запитів та міжнародний контекст.

Основні напрями польського руху – соціалістичний, консервативний, національно-демократичний та католицький – відігравали визначальну роль у формуванні політичної карти країни. Кожен із цих напрямів мав власну ідеологію, стратегічні цілі та методи діяльності, що відображало складність і різноманітність суспільного життя. Соціалістичні рухи орієнтувалися на захист прав робітників, розвиток профспілкового руху та соціальної справедливості. Консервативні сили прагнули збереження традиційних цінностей, зміцнення моральних та релігійних орієнтирів, а також стабільності в політичному та соціальному житті. Національно-демократичні та католицькі організації займалися підвищенням національної свідомості, культурного розвитку та підтримкою громадських ініціатив, спрямованих на виховання молоді у дусі патріотизму та релігійної моралі [1, с. 277-303].

Форми діяльності польського партійного руху були надзвичайно різноманітними і включали як легальні методи – публічну агітацію, участь у виборах, організацію лекцій, культурних та освітніх заходів, – так і підпільні форми діяльності, які дозволяли діяти у складних умовах обмежень і цензури. Ці підходи демонстрували гнучкість та здатність руху адаптуватися до обставин, що постійно змінювалися, а також сприяли формуванню політичної культури серед населення, навчали громадян брати участь у суспільно-політичному житті, висловлювати власні позиції та захищати інтереси своїх спільнот.

РОЗДІЛ 2.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХ століття Польща перебувала в складних політичних умовах, оскільки її територія була розділена між Російською імперією, Австро-Угорщиною та Німеччиною. Це створювало унікальні умови для розвитку політичних партій, які формувалися під впливом зовнішніх окупаційних режимів, соціально-економічних проблем та культурних особливостей регіонів. Польські політичні партії того часу відображали різноманітність суспільних інтересів і прагнень населення, намагаючись поєднати ідеї національного відродження з соціальними та економічними вимогами [17, с. 200].

Важливу, ключову та визначальну роль у політичному житті Польщі на початку ХХ століття відіграла організація, яка отримала широку відомість під назвою Національна Демократія, більш відома в суспільстві як рух «ендеків». Ця політична сила не обмежувалася вузькою діяльністю в окремих сферах, вона комплексно охоплювала різні аспекти життя польського суспільства, формуючи не лише політичну свідомість громадян, а й їхню культурну та моральну орієнтацію. Вже на початку своєї діяльності Національна Демократія почала активно пропагувати ідеї національної свідомості, підкреслюючи важливість усвідомлення власної приналежності до польського народу, його історичних коренів, культурних традицій та мовної спадщини. Однією з головних цілей руху було не просто політичне представництво інтересів населення, а глибоке формування громадян у дусі патріотизму, відданості своїй країні та готовності захищати національні інтереси у складних умовах зовнішніх тисків та окупаційних режимів [37, с. 296].

Ключові ідеологи та лідери табору «ендеків», серед яких центральне, фактично фундаментальне місце займала постать Романа Дмовського, будували свою політичну стратегію не лише на основі поточної боротьби за владу, а й з далекоглядним поглядом на довгострокову перспективу формування

національної еліти. Вони усвідомлювали, що без систематичної та глибокої освіти молодого покоління, яке мало стати носієм оновленої національної ідеї, будь-які політичні досягнення будуть тимчасовими. Саме тому Націонал-демократія спрямовувала величезні ресурси та інтелектуальні зусилля на встановлення активного, безперервного впливу на академічні, мистецькі та загалом широкі культурні кола сучасного суспільства, прагнучи перетворити їх на головні центри поширення національного світогляду.

Програмні принципи, розроблені лідерами руху, вирізнялися інклюзивністю в межах етнічної нації, оскільки вони були спрямовані на кожного окремого громадянина. Незалежно від того, чи це був заможний інтелектуал з великого міста, чи неписьменний селянин з віддаленої провінції, «ендеки» прагнули вселити в їхню свідомість чітке розуміння власної ролі у грандіозному процесі розбудови майбутньої держави та священного обов'язку зберігати унікальну національну ідентичність. Це була спроба створити цілісний соціальний організм, де кожна людина усвідомлювала б свою нерозривну приналежність до польської спільноти, що за відсутності власної політичної карти було єдиним способом виживання народу. У центрі цієї масштабної освітньо-пропагандистської діяльності була польська мова, яка в умовах трагічного поділу країни між трьома могутніми імперіями – Російською, Австро-Угорською та Пруською – опинилася під прямою та надзвичайно агресивною загрозою поступового розмивання та повного витіснення офіційними мовами окупаційних держав.

Для націонал-демократії мовне питання ніколи не було суто лінгвістичним чи технічним аспектом; вони сприймали рідну мову як живий, пульсуючий фундамент нації, її головний захисний щит та найвиразніший символ ідентичності. Саме тому «ендеки» розпочали безкомпромісну кампанію за широке впровадження та активне використання польської мови в усіх можливих сферах суспільного життя: від початкових шкіл та гімназій до великих публічних заходів, масових друкованих видань та вишуканих культурних подій. У їхньому розумінні кожне сказане чи написане польське

слово було актом політичного опору і водночас цементом, що скріплював розірвані кордонами частини польського суспільства. [14].

Особливу увагу так звані «ендеки» приділяли мовному питанню, розглядаючи польську мову як один із фундаментальних чинників національного існування. В умовах, коли польські землі були розділені між трьома імперіями - Російська імперія, Пруссія та Австро-Угорщина - польська мова систематично зазнавала обмежень і витіснення з офіційного вжитку. Політика русифікації та германізації передбачала скорочення або повну заборону використання польської мови в адміністративній сфері, судочинстві та освіті, що створювало реальну загрозу асиміляції населення.

Окрім основних політичних партій, у кінці XIX – на початку XX ст. в Галичині та інших польських землях Австро-Угорщини виникали також численні менш потужні, але важливі політичні рухи та організації. Вони відображали соціальні та економічні потреби окремих верств населення, зокрема селян, дрібної інтелігенції та міської буржуазії. Ці політичні структури, хоч і не мали масового впливу, активно долучалися до політичного життя, формували громадські організації, кооперативи, культурні та освітні ініціативи. Таблиця нижче демонструє назви таких партій і рухів, їхню ідеологічну орієнтацію, соціальну базу та головні напрямки діяльності Таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Додаткові партії та рухи

Назва	Рік заснування	Ідеологія	Соціальна база	Основні цілі	Основна діяльність
Польська прогресивна партія	1900	Лібералізм, прогресизм	Інтелігенція, підприємці	Освіта, економічний розвиток, модернізація суспільства	Пропаганда, участь у громадських організаціях
Рада селянських депутатів (Rada Ludowa)	1895	Агропартія, християнський соціалізм	Селяни	Захист селянських прав, земельна реформа	Організація селянських зборів, захист інтересів селян у парламенті
Польська	1910	Націоналізм,	Робітники,	Національна	Агітаційні

національно-соціалістична партія (PNS)		соціальні права	молодь	незалежність, соціальна справедливість	заходи, формування молодіжних організацій
Польська консервативна партія	1880	Консерватизм, монархізм	Землевласники, шляхта	Захист традицій, підтримка австрійської монархії, збереження прав шляхти	Участь у парламенті, консервативна пропаганда
Польська демократична партія (Stronnictwo Demokratyczne)	1905	Демократія, права людини	Міська інтелігенція, дрібні підприємці	Розвиток політичної участі, права людини, демократія	Видавнича діяльність, політична агітація, навчальні курси

Аналіз менш відомих політичних партій та рухів свідчить про високу політичну активність польського населення на різних рівнях. Навіть невеликі організації виконували важливу роль у політичній соціалізації населення, пропаганді ідей демократії, національної свідомості та соціальної справедливості. Вони також сприяли розвитку громадських структур та підготовці політичної інтелігенції, яка згодом брала активну участь у діяльності великих партій. Додаткові політичні рухи доповнювали основні напрями польського партійного життя та формували більш різноманітну та багатосарову політичну систему у Галичині на рубежі XIX–XX ст. [39, с. 51-54].

Паралельно з масштабною лінгвістичною та культурно-освітньою діяльністю рух націонал-демократів вибудовував стратегічний вектор, спрямований на досягнення повної політичної незалежності та поступове закладання основи для відродження власної суверенної державності. Лідери «ендеції» стійко та аргументовано відстоювали концепцію створення не просто формально незалежної, а перш за все внутрішньо сильної, монолітної та стабільної Польської держави. У їхньому баченні майбутня республіка мала функціонувати на непохитних принципах політичного консерватизму, суворого соціального порядку та глибокої поваги до традиційних національних

цінностей, які століттями формували характер народу. Вони вважали, що лише така консервативна модель може забезпечити довгострокове виживання нації в оточенні ворожих імперських амбіцій сусідніх держав.

Наріжним каменем цієї державотворчої доктрини було переконання в необхідності цілеспрямованого формування нової політичної та культурної еліти – інтелектуального «авангарду», здатного взяти на себе повну відповідальність за управління країною в майбутньому. «Ендеки» прагнули виховувати кадри, які б володіли не лише високим рівнем професійної компетентності, а й непохитною ідеологічною загартованістю, що дозволило б майбутній державній машині ефективно та безкомпромісно протистояти будь-яким зовнішнім загрозам чи спробам асиміляції. Створення такого управлінського прошарку розглядалося як гарантія того, що відновлена держава не стане слабким утворенням, а перетвориться на значного суб'єкта європейської політики.

Для реалізації цих амбітних та масштабних цілей Націонал-демократія розгорнула багатогранну діяльність, яка охоплювала майже всі доступні на той час ніші суспільного життя. Це була складна багаторівнева система: від розгалуженої мережі освітніх програм та масштабних культурних заходів, що формували спільний ціннісний простір, до найактивнішого втручання в реальні політичні процеси. Ендеки не гребували брати участь у виборах до імперських законодавчих органів, використовуючи парламентські трибуни як платформу для легалізації своїх ідей. Водночас вони ініціювали створення численних громадських організацій, профспілок та молодіжних об'єднань, які стали «кузнями кадрів» і забезпечили руху масову підтримку серед різних верств населення, перетворивши теоретичну програму на реальну політичну силу, готову до практичного втілення державності.

Особливо характерним для «ендеків» був широкий спектр політичної стратегії, яка включала одночасно легальні та нелегальні форми діяльності. Легальні дії проявлялися у участі у виборах, організації зборів, публікації газет і журналів, де пропагувалися ідеї національної свідомості, патріотизму та

соціальної відповідальності. Нелегальні методи включали підпільну організаційну роботу, таємні гуртки, таємне навчання та агітацію, спрямовану на підготовку населення до активного політичного життя в умовах обмежень, що накладалися окупаційними урядами. Політична діяльність Національної Демократії була ретельно спланованою, послідовною та системною, вона передбачала мобілізацію широких мас населення, об'єднання різних соціальних верств та формування єдиної національної спільноти, здатної відстоювати свої інтереси та прагнення до незалежності [11, с. 536].

Національна Демократія на початку ХХ століття стала не просто політичною партією, а справжнім соціально-культурним рухом, який формував політичну свідомість, культурну ідентичність та громадянську активність поляків у складних умовах розділу країни. Її діяльність охоплювала широкий спектр напрямів: від освіти, культури і моралі до політичної боротьби та підготовки майбутніх лідерів держави. Цей рух заклав фундамент для подальшого відродження польської державності та підготовки суспільства до моменту, коли Польща змогла б відновити свою незалежність і стати самостійною політичною одиницею у Європі [33, с. 52-77].

Паралельно з діяльністю Національної Демократії та ендеків, в політичному житті Польщі на початку ХХ століття величезний вплив мала ще одна значуща політична сила - Польська Партія Соціалістична, яка на той час поєднувала у своїй програмі не лише соціалістичні ідеї, спрямовані на поліпшення умов життя робітників та селян, а й національно-визвольні прагнення, що були надзвичайно важливими в умовах розділу країни між трьома імперіями. Соціалісти розуміли, що боротьба за соціальну справедливість і захист прав простих людей неможлива без політичної активності та національної єдності, тому їхня діяльність поєднувала в собі соціальну, економічну та політичну складові. Вони виступали за забезпечення робітників та селян гідними умовами праці, соціальними гарантіями, освітою та правовим захистом, наголошуючи на тому, що зміни у житті простих людей

неможливі без системних реформ, які б гарантували соціальну рівність і справедливість.

Соціалісти активно організовували профспілки, які не лише захищали права робітників на виробництві, а й створювали майданчик для політичного виховання громадян, підвищували їхню свідомість та залучали до участі у суспільному житті. Вони друкували та поширювали газети, журнали, листівки, брошури, що містили інформацію про соціальні права, політичні новини, програми реформ та ідеї національного відродження, таким чином формуючи серед робітничих і селянських мас політичну активність та готовність до боротьби за свої права. Важливим інструментом впливу на населення були страйки та масові акції протесту, які дозволяли не лише привертати увагу до проблем соціально-економічного становища, але й об'єднувати людей навколо спільної ідеї справедливості та національної гідності [8, с. 632].

Водночас Польська Партія Соціалістична не обмежувалася суто соціальними питаннями, вона активно включала до своєї програми елементи національно-визвольної боротьби, вважаючи відродження Польщі як незалежної держави життєво важливим для всіх громадян. Цей підхід робив соціалістів значущими і впливовими політичними гравцями початку ХХ століття, адже вони поєднували інтереси широких верств населення з більш масштабними національними цілями, демонструючи, що соціальна рівність і національна свобода тісно взаємопов'язані. Їхня діяльність впливала на формування політичної культури, мобілізацію мас і створення організаційної бази для майбутніх політичних змін, що робило партію не просто учасником політичного життя, а важливою рушійною силою суспільства того часу.

Особливе, помітне та значуще місце в політичному ландшафті Польщі на початку ХХ століття займали партії, які можна охарактеризувати як більш консервативні та католицькі, адже вони відстоювали ті цінності, що були тісно пов'язані з давніми традиціями польського суспільства, духовною спадщиною та релігійними переконаннями громадян. Ці політичні сили робили наголос на необхідності збереження моральних засад суспільного життя, виховання

громадян у дусі християнських і національних принципів та підтримки тих інститутів, які формували культурну ідентичність польського народу і забезпечували його духовну самобутність у складних умовах зовнішнього тиску та політичних обмежень. Вони чітко усвідомлювали, що майбутнє країни залежить не лише від політичних рішень і боротьби за незалежність, а й від того, наскільки населення зберігатиме свої моральні, культурні та релігійні орієнтири, передаватиме їх з покоління в покоління, виховуватиме молодь у дусі поваги до традицій і священних для нації цінностей [29, с. 568].

Католицькі партії, релігійні об'єднання та різні конфесійні організації, що функціонували в польському політичному та соціальному середовищі Австро-Угорської монархії на рубежі XIX та XX століть, розгорнули надзвичайно широку, інтенсивну та багатовекторну діяльність, яка фактично пронизувала всі рівні тодішнього суспільного життя. Їхня присутність у публічному просторі не обмежувалася стінами церков, а охоплювала масштабні ініціативи в освітній сфері, розвиток культурних центрів, створення розгалужених мереж благодійних фондів та систематичну освітню роботу серед найбільш вразливих верств населення. Ця комплексна діяльність не була випадковою чи суто ритуальною – вона виступала глибоко продуманою відповіддю на виклики тодішнього сучасного світу, де швидка секуляризація та поширення радикальних ідеологій загрожували традиційному способу життя.

Фундаментальні причини такої енергійної позиції католицьких кіл коренилися не лише у щирих релігійних переконаннях та бажанні зберегти вірність церковним догмам, але й у стратегічному бажанні виступати головним гарантом зміцнення суспільної моралі та етики в умовах соціальної турбулентності. У часи, коли польські землі в межах Галичини переживали болісні процеси індустріалізації та урбанізації, саме католицькі структури взяли на себе роль стабілізуючого фактора, який намагався пом'якшити класові суперечності через ідею християнської солідарності. Для лідерів цих рухів духовна сфера була нерозривно пов'язана із соціальною відповідальністю, яка

втілювалася у створенні притулків, безкоштовних їдалень для робітників, кас взаємодопомоги, що діяли під патронатом церкви.

Окремим і надзвичайно важливим вектором їхньої діяльності було збереження та плекання національної ідентичності польського населення, яке за умов перебування під багатонаціональною імперською владою Габсбургів потребувало міцного ціннісного фундаменту для самоідентифікації. Католицизм у цей період став практично синонімом «польськості», а релігійна єдність розглядалася як головна гарантія збереження духовної цілісності нації, штучно розділеної державними кордонами. В умовах надзвичайно складної та нестабільної політичної ситуації, коли різні політичні сили змагалися за вплив на маси, католицькі організації виступали консолідуючою силою, яка через релігійну традицію зшивала розрізнені соціальні групи, утворюючи єдиний національно-релігійний фронт, здатний протистояти як зовнішньому тиску, так і внутрішньому розколу.

Однією з ключових сфер їхньої діяльності стало створення шкіл, навчальних закладів, молодіжних гуртків і просвітницьких товариств, у межах яких діти та молодь мали змогу здобувати не лише академічні знання, а й формувати стійкі моральні та етичні орієнтири. Освітній процес у таких установах був тісно пов'язаний із вихованням у дусі християнської моралі, патріотизму, поваги до традицій та історичної спадщини. Значна увага приділялася формуванню відповідального ставлення до родини, громади та держави [35, с. 670].

У навчальних програмах активно поєднувалися загальноосвітні дисципліни з елементами релігійного виховання. Учні знайомили з історією Польщі, її культурними здобутками, визначними постатями, традиціями та обрядами. Важливе місце посідало вивчення релігійних свят, церковних звичаїв і моральних настанов, які розглядалися як невід'ємна частина національного життя. Таким чином, освіта виконувала не лише пізнавальну, а й світоглядну функцію.

Католицькі партії та організації в польському політичному середовищі Австро-Угорщини відігравали важливу роль у формуванні соціально-політичної та культурної свідомості населення. Вони здійснювали різноманітну діяльність, спрямовану на освіту, морально-етичне виховання, збереження національних традицій та допомогу нужденним. Особливе значення мала робота з молоддю, адже через створення шкіл, гуртків та освітніх програм формувалися моральні цінності, патріотизм, релігійна свідомість та соціальна відповідальність. У таблиці наведено основні напрями діяльності католицьких партій та організацій, їхні цілі та форми реалізації, а також вплив на польське суспільство та молодь Таблиця 2.2

Таблиця 2.2

Діяльність католицьких партій та організацій у польському політичному середовищі Австро-Угорщини наприкінці XIX – на початку XX століття.

Напрямок діяльності	Основні цілі та завдання	Форми реалізації	Вплив на суспільство та молодь
Освітня діяльність	Надання академічних знань, формування моральних та етичних цінностей	Створення шкіл, навчальних закладів, гуртків; проведення лекцій та семінарів	Підвищення освітнього рівня молоді, розвиток національної свідомості, виховання у дусі християнської моралі та патріотизму
Культурно-просвітницька діяльність	Збереження та популяризація національної культури та традицій	Організація виставок, театральних постановок, літературних вечорів, свят релігійного та національного характеру	Формування у населення поваги до культурної спадщини, розвиток національної ідентичності, зміцнення патріотичних настроїв
Благодійна діяльність	Допомога нужденним, розвиток соціальної відповідальності	Благодійні фонди, організація допомоги бідним, підтримка сімей та дітей	Поширення християнських цінностей, виховання моральної відповідальності та співчуття у молоді
Релігійно-виховна діяльність	Формування моральних та етичних орієнтирів, християнської	Релігійні гуртки, катехизація, участь у церковних заходах	Зміцнення релігійної і національної самосвідомості, виховання у дусі християнської моралі та патріотизму

	свідомості		
--	------------	--	--

Аналіз наведеної таблиці демонструє, що католицькі партії та організації виконували комплексну роль у розвитку польського політичного та соціального життя на території Австро-Угорщини. Їхня діяльність охоплювала освітні, культурні, релігійні та благодійні напрямки, що сприяло формуванню високої політичної культури серед молоді, розвитку національної самосвідомості та вихованню моральних і етичних цінностей. Завдяки систематичній роботі з населенням, зокрема з дітьми та студентством, католицькі організації закладали основу для формування активного громадянського суспільства та підтримували стабільність національних традицій у складних соціально-політичних умовах кінця XIX – початку XX століття [27, с. 128].

Поряд із освітньою діяльністю католицькі організації приділяли значну увагу благодійній роботі, створюючи численні товариства та фонди для допомоги найбільш незахищеним верствам населення, зокрема бідним сім'ям, сиротам, хворим та людям похилого віку. Ці ініціативи сприяли формуванню у громаді цінностей гуманності, взаємопідтримки та солідарності, підкреслювали значення моральної та соціальної відповідальності кожного громадянина, а також зміцнювали зв'язок між релігією і повсякденним життям населення.

Важливим інструментом впливу католицьких партій і організацій на суспільну свідомість були засоби масової інформації. Видавалися численні газети, журнали, брошури та листівки, у яких висвітлювалися питання моралі, релігії, культури, освіти та суспільного життя. Через ці публікації організації формували у населення чітке уявлення про необхідність дотримання релігійних принципів, культурних традицій і моральних норм у повсякденному житті. Публікації також виконували просвітницьку функцію, пояснювали соціальні правила, моральні засади та принципи католицької соціальної доктрини, сприяючи духовному розвитку та політичній активності громадян [31, с. 472].

Католицькі організації активно підтримували культурні ініціативи, такі як концерти, театральні вистави, читання лекцій та організація національно-релігійних свят. Такі заходи допомагали поширювати моральні цінності, виховувати почуття національної приналежності, формувати колективну свідомість та створювати середовище, у якому громадяни могли брати участь у суспільному житті на основі моральних і релігійних принципів.

Особливого значення діяльність католицьких організацій набувала в умовах політичної та соціальної нестабільності, коли релігія і мораль слугували фактором стабілізації, об'єднували населення та забезпечували орієнтири поведінки у складних суспільних обставинах. Завдяки комплексній діяльності у сфері освіти, благодійності, культури та преси, католицькі партії закріплювали релігійні та моральні цінності серед населення, впливали на формування громадянської свідомості та зміцнювали культурну і політичну основу польської громади у складі Австро-Угорщини [26, с. 138-155].

Особливу увагу ці партії приділяли протидії радикалізму та революційним методам, які набирали популярності серед частини населення, зокрема серед міської молоді та робітників. Вони наголошували на необхідності поступової еволюції суспільства, розвитку громадянської свідомості та формуванні стабільного соціального порядку на основі християнської етики, поваги до закону та національної традиції. Такі підходи дозволяли їм впливати на широку аудиторію, об'єднувати прихильників навколо ідей моральної відповідальності, духовного виховання та збереження культурної спадщини, створюючи тим самим міцну платформу для стабільності та розвитку польського суспільства в умовах політичних обмежень і соціальних викликів.

Не можна оминати увагою більш радикальні та молодіжні політичні рухи, які виникали і активно діяли переважно у великих містах Польщі та серед студентської молоді. Ці організації відзначалися високою динамічністю та енергійністю, вони не обмежувалися традиційними формами політичної участі, а прагнули впливати на суспільні процеси через активну громадянську позицію

та масові акції. Молодіжні рухи активно пропагували ідеї соціальної рівності, боротьби з економічною несправедливістю, а також національної свободи, поєднуючи соціальні та патріотичні цілі в єдину програму дій.

У своїй діяльності молодіжні організації широко використовували демонстрації, мітинги, акції непокори та інші форми публічного протесту, які привертали увагу громадськості до актуальних проблем суспільства та впливали на політичну свідомість населення. Вони ставали своєрідними каталізаторами політичної активності, формуючи серед молоді відчуття відповідальності за долю країни, активного ставлення до суспільних подій і готовності брати участь у колективних діях для досягнення спільної мети [22, с. 97-104].

Виняткова роль і стратегічне значення молодіжних організацій і радикальних рухів у загальному контексті польського національного відродження полягали насамперед у тому, що вони стали потужним каталізатором виховання принципово нового, інтелектуально загартованого покоління політично свідомих та національно ідентифікованих громадян. Ці рухи виступали своєрідною «кузнею кадрів», де гартувалася молода еліта, життєва позиція якої базувалася не на пасивній лояльності до імперських режимів, а на безкомпромісній готовності активно, а часом навіть жертвовно, відстоювати ідею відновлення державної незалежності Польщі. Для них захист прав людини та основних свобод був не просто абстрактним гаслом, а практичною метою, оскільки вони бачили у зміцненні демократичних та громадянських інституцій єдиний надійний шлях побудови сучасної та стабільної європейської нації, здатної самостійно визначати свій історичний вектор.

Діяльність цих молодіжних активістів характеризувалася надзвичайно високою інтенсивністю та системним підходом до поширення політичної та правової освіти серед своїх однолітків, що було критично важливим в умовах цензури та обмеженого доступу до правдивої інформації. Вони ініціювали та регулярно проводили масштабну освітню роботу, створивши розгалужену

мережу дискусійних клубів, таємних гуртків та відкритих лекцій, де в атмосфері інтелектуального пошуку відбувалися гострі суперечки щодо майбутнього польського суспільства. Організація численних культурних заходів та спеціалізованих освітніх заходів дозволила молоді не лише отримати нові знання, а й глибше зрозуміти складні соціальні проблеми свого часу, проаналізувати глибокий історичний контекст розділу країни та переосмислити національні цінності перед обличчям викликів 20-го століття.

Така багатогранна діяльність радикальної молоді була спрямована на формування цілісного світогляду, де особиста відповідальність за долю Батьківщини поєднувалася з розумінням глобальних політичних процесів. Через лекції та дебати вони вчилися критично мислити, розрізняти імперську пропаганду та власні національні інтереси, що зрештою перетворило вчорашніх студентів та гімназистів на професійних політичних діячів, військових та культурних лідерів. Таким чином, молодіжний рух став тим енергетичним центром, який підтримував ідею державності живою, постійно живлячи її свіжими силами та інтелектуальними інноваціями, що зрештою забезпечило міцну основу для відновлення польської суб'єктності на міжнародній арені.

Радикальні та молодіжні організації відігравали важливу роль у політичному оновленні суспільства, стимулюючи більш консервативні партії до врахування потреб і запитів молоді та активних верств населення. Їх діяльність створювала платформу для політичної мобілізації, формування громадянської солідарності та розширення кола активних учасників суспільного життя.

Молодіжні та радикальні рухи відігравали надзвичайно важливу роль у формуванні політичної та громадської свідомості на початку ХХ століття, особливо серед студентської молоді та представників міської інтелігенції. Їхній вплив був багатограним і проявлявся не лише у безпосередньому залученні до політичних дискусій та участі у громадських організаціях, але й у глибокому формуванні ціннісних орієнтирів, що визначали поведінку молодого покоління у різноманітних соціально-політичних ситуаціях [20].

Агатоедрична та інтенсивна діяльність цих молодіжних рухів відіграла роль фундаментального каталізатора, який не лише сприяв загальному та поступовому підвищенню рівня політичної культури серед студентської молоді та прогресивної інтелігенції, а й цілеспрямовано створював необхідні умови для кристалізації глибоко свідомого, зрілого громадянського ставлення до дійсності. У рамках цих організацій молоде покоління проходило унікальну школу інтелектуального та політичного загартування, де кожен активіст навчався мистецтву самостійного та об'єктивного аналізу складних історичних подій, глибокого розуміння прихованих механізмів політичних процесів того часу та тверезо, без ілюзій, оцінки їхнього прямого, часто вирішального впливу на загальне національне життя польського народу. Це було середовище, де теоретичні знання з університетських лавок суворо перевірялися реальною політичною практикою, формуючи світогляд, здатний протистояти будь-яким маніпуляціям чи зовнішньому ідеологічному тиску.

Безпосередня залученість та активна участь у діяльності таких структур давали молоді унікальну, екзистенційно важливу можливість відчутися себе не сторонніми спостерігачами історії, а повноцінними та значущими суб'єктами великих суспільних процесів, що відбувалися на їхніх очах. У процесі командної роботи, підготовки акцій та ідеологічних дискусій молодь вчилася брати на себе повну відповідальність за складні колективні рішення, які часто були пов'язані зі значним ризиком для особистої свободи чи кар'єри. Такий досвід загартував волю та навчав послідовно та аргументовано відстоювати власні погляди навіть перед обличчям агресивної незгоди чи репресій, що, безсумнівно, виступало потужним фактором прискореного розвитку критичного мислення, політичної зрілості та етичної стабільності. Більше того, ці організації стали тими інтелектуальними лабораторіями, де визрівала нова модель лідерства, заснована на принципах солідарності та вірності національним ідеалам.

Молодь, яка пройшла через ці рухи, вступала в доросле життя з чітким розумінням того, що політика – це не лише боротьба за інтереси, а перш за все,

служіння нації. Саме завдяки такому високому рівню політичної підготовки та громадянської свідомості це покоління згодом змогло очолити процеси відновлення державності, продемонструвавши надзвичайну організаційну ефективність та здатність до мобілізації в критичні моменти у 1918 році. Таким чином, політичний активізм молоді став незамінним містком, що з'єднав романтичні мрії про свободу з прагматичною реальністю побудови власної суверенної держави.

Більше того, діяльність радикальних та молодіжних рухів мала безпосередній вплив на підвищення рівня національної свідомості серед представників польської молоді. Вона формувала почуття належності до спільноти, розуміння історичної спадщини та культурних традицій, а також сприяла розвитку патріотичних настроїв, які стимулювали готовність до активної участі у боротьбі за політичні права та соціальні зміни. Такі рухи не лише об'єднували молодь навколо ідей національної самосвідомості, а й формували фундаментальні засади громадянської відповідальності, підкреслюючи важливість активної участі у суспільному житті як обов'язок кожного свідомого громадянина.

У результаті, покоління, яке зростало під впливом цих молодіжних і радикальних ініціатив, вирізнялося високим рівнем політичної активності, готовністю до соціальної мобілізації та бажанням впливати на хід подій у власному суспільстві. Це покоління стало основою для подальшого розвитку польського національного та громадського руху, забезпечуючи його стабільність, здатність до організації та стійкість перед викликами, що постали перед нацією на початку ХХ століття. Таким чином, роль молодіжних та радикальних рухів у політичному та соціальному житті того часу була не просто значною, а ключовою для формування нового активного та свідомого покоління, яке визначало напрямки розвитку польського суспільства і впливало на його історичний поступ [18].

Політичне життя Польщі на початку ХХ століття вирізнялося винятковою динамікою та багатогранністю, що проявлялася у широкому

спектрі ідей, активній участі різних верств населення у громадських рухах та прагненні поєднати національні, соціальні та культурні цілі у єдину стратегію розвитку суспільства. У цей період польські політичні партії та організації відігравали центральну роль у формуванні політичного дискурсу, пропонуючи різноманітні підходи до вирішення проблем, які стояли перед народом у складних умовах зовнішнього контролю та окупації.

Діяльність партій не обмежувалася лише участю у легальних формах політичної боротьби. Значна частина організацій вела активну роботу через таємні структури, підпільні видання, нелегальні акції та заходи, що вимагали високого рівня координації, стратегічного мислення та здатності до ризику. Такі форми діяльності створювали складну, багаторівневу мережу взаємодії між різними соціальними групами – від інтелігенції та студентства до робітничих колективів і селянства, що, у свою чергу, сприяло більш глибокому охопленню населення політичними ідеями та формуванню загальної політичної свідомості [43, с. 336].

Кожна політична сила, незалежно від її конкретної ідеологічної спрямованості, характеру її соціальної бази, особливостей її організаційної структури чи пріоритетних методів щоденної політичної діяльності, відіграла надзвичайно помітну, глибоко самобутню та історично значущу роль у загальному процесі масштабного формування громадянської активності широких верств населення та систематичного зміцнення польської національної ідентичності. Їхній колективний внесок у розвиток нації ніколи не обмежувався формальною участю у виборчих перегонах чи суто парламентською діяльністю в стінах імперських законодавчих органів; навпаки, він найчіткіше проявлявся через широку та безперервну освітню роботу, енергійний розвиток численних громадських ініціатив, систематичне формування високої політичної культури та, найголовніше, довгострокове виховання всього суспільства в дусі глибокої особистої відповідальності за майбутнє відновленої держави.

Саме завдяки існуванню такої широкої та багатогранної палітри політичних програм, конкуруючих ідей та альтернативних стратегій розвитку

польське суспільство отримало унікальну можливість не лише спостерігати за процесами, а й свідомо обирати власні ідеологічні орієнтири, критично оцінювати пропозиції лідерів та самостійно формувати активну, дієву громадянську позицію. Ця ідеологічна різноманітність створила динамічне інтелектуальне середовище, де в постійних дискусіях та пошуках компромісів кристалізувався національний характер, здатний до самоорганізації навіть у найскладніших умовах бездержавності. Важливо наголосити, що така багатовекторна діяльність партій стала тим життєдайним ґрунтом, на якому зростала політична зрілість нації. Кожна течія, від соціалістів до консерваторів, додавала свій унікальний елемент до спільного фундаменту майбутньої незалежності: одні навчали солідарності та боротьбі за права, інші – повазі до традицій та правового порядку, а ще інші – національному егоїзму та відданості культурним цінностям. Як наслідок, на момент розпаду імперій у 1918 році польський народ був не розгубленим натовпом, а структурованою, політично підготовленою та ідеологічно загартованою спільнотою, яка мала готові рецепти державного будівництва та кадри, здатні негайно взяти на себе відповідальність за долю країни на міжнародній арені.

Консервативні та католицькі партії зосереджували свою увагу передусім на збереженні традиційних моральних і духовних засад суспільства. Вони наголошували на значенні родини як основної соціальної інституції, підкреслювали роль Церкви у формуванні етичних норм і духовного виховання, виступали за підтримку усталених культурних традицій та історичної спадщини. Їхня діяльність була спрямована на зміцнення морального порядку, підтримку релігійної освіти та захист культурної самобутності народу. Через мережу громадських організацій, освітніх товариств і періодичних видань ці партії впливали на формування світогляду значної частини населення, сприяючи збереженню історичної пам'яті та національної свідомості.

Водночас соціалістичні та радикальні організації концентрували свої зусилля на соціально-економічних питаннях, привертаючи увагу до проблем нерівності, умов праці, прав робітників і селян. Вони активно поширювали ідеї

соціальної справедливості, солідарності та колективної відповідальності, наголошуючи на необхідності реформування суспільних відносин. Через профспілковий рух, робітничі зібрання, політичні клуби та пресу ці сили формували новий рівень соціальної свідомості, заохочували населення до участі в політичному житті та боротьбі за розширення громадянських прав. Їхня діяльність сприяла активізації широких верств суспільства та формуванню відчуття спільної відповідальності за соціальний розвиток.

Різноманітність підходів і програмних засад різних політичних сил не лише урізноманітнювала політичний простір, а й збагачувала його змістовно. Завдяки конкуренції ідей, дискусіям та публічним дебатам формувалася більш зріла політична культура, що ґрунтувалася на усвідомленні прав і обов'язків громадян. Взаємодія та, подекуди, протистояння між різними ідеологічними таборами стимулювали розвиток політичної думки, удосконалення програм і пошук компромісних рішень у складних суспільних питаннях [15, с. 287-300].

Надзвичайно важливе, фактично фундаментальне значення для виживання польської нації в умовах бездержавності мали складні та динамічні процеси безперервної взаємодії між офіційно уповноваженими, легальними структурами та розгалуженою мережею глибоко засекреченого політичного підпілля. Цей унікальний симбіоз двох паралельних світів створював особливий простір для маневру, який дозволяв польському суспільству не просто пасивно існувати, а підтримувати високий рівень соціальної та національної активності навіть у найпохмуріші періоди тотального адміністративного контролю, суворого поліцейського нагляду та всебічної цензури з боку імперських режимів. Таке поєднання методів дозволяло політичним елітам використовувати легальні платформи для озвучування загальних потреб народу, тоді як підпільні осередки готували ґрунт для радикальних змін та реального визволення.

Завдяки постійній участі широких верств населення у масових мітингах, інтелектуальних дебатах, читанню та обговоренню заборонених або напівлегальних видань, а також участі в численних культурних та освітніх

заходах, польське суспільство пройшло школу громадянської дорослості. У таких умовах пересічні мешканці міст і сіл поступово навчалися мистецтву критичного мислення, вчилися самостійно аналізувати та тверезо оцінювати складні політичні події міжнародного масштабу, а головне – почали чітко та глибоко усвідомлювати власну суб'єктивну роль у бурхливому соціально-політичному житті своєї країни. Це була вже не просто інертна маса суб'єктів, а спільнота громадян, об'єднаних спільною метою та спільними цінностями. Така багатогранна та виснажлива діяльність протягом десятиліть цілеспрямовано формувала ціле покоління людей, які були психологічно, організаційно та ідеологічно здатні до миттєвої мобілізації та ефективної самоорганізації у найскладніші та критичні історичні моменти. Саме цей накопичений досвід солідарності, навички створення паралельних соціальних структур, готовність діяти в екстремальних умовах створили необхідний, міцний та непохитний фундамент, на якому згодом стало можливим повне відновлення польської державності. У результаті, коли міжнародна ситуація відкрила «вікно можливостей», польська нація була повністю готова взяти владу у свої руки та відбудувати власні державні інституції з нуля.

РОЗДІЛ 3.

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ.

Польсько-українське партійно-політичне протистояння в міжвоєнний період було складним і багат шаровим явищем, що формувалося під впливом історичних, соціально-економічних та культурних чинників. Воно не обмежувалося лише конфліктами на рівні державних структур, а глибоко проникало в політичні партії, громадські організації та місцеві самоврядувальні інституції. Відносини між Польщею та українським населенням, яке проживало на територіях Східної Галичини та Волині, визначалися взаємною недовірою та спробами політичного домінування. Польські державні органи, прагнучи інтегрувати українські землі до складу Польської держави, проводили політику, спрямовану на обмеження української автономії та впливу українських політичних партій. Одночасно українські політичні сили намагалися відстоювати права національної меншини, зберігати культурну самобутність і формувати власну програму політичного розвитку, що часто призводило до конфронтацій з польською владою та польськими партіями [42, с. 16].

Польсько-українське партійно-політичне протистояння кінця XIX - початку XX століття стало однією з визначальних особливостей соціально-політичного життя Галичини та інших регіонів, де взаємодіяли польські та українські громади. Цей період характеризувався складною політичною, економічною та соціальною структурою, а також активним формуванням національної самосвідомості як серед польського, так і серед українського населення. З одного боку, польські політичні партії та організації, що представляли інтереси польського населення, прагнули зміцнити власну політичну та культурну позицію, захищати мову та традиції, впливати на державні інституції та брати активну участь у місцевих сеймах і радах. З іншого боку, українські політичні рухи і партії докладали значних зусиль для розвитку національної освіти, збереження мови та культури, захисту соціально-

економічних прав селян і робітників, а також для формування політичної автономії та національної ідентичності [41].

Глибоке та тривале протистояння, що розвинулося між польською та українською політичними елітами та рухами, не було випадковим чи короткочасним явищем, а являло собою складний вузол суперечностей, зумовлений цілою низкою взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих стратегічних факторів. Фундаментальні історичні причини цього конфлікту коренилися у багатовіковій конкуренції за домінуючий політичний вплив на спільних територіях, що супроводжувалася виснажливою боротьбою за контроль над ключовими економічними ресурсами та земельними активами. Ситуацію значно ускладнювала специфічна спадщина попередніх та сучасних адміністративних режимів, зокрема імперських систем, які протягом тривалого часу свідомо чи опосередковано формували неоднорідні, а в деяких випадках відверто дискримінаційні умови для культурного, політичного та економічного розвитку обох спільнот, створюючи передумови для постійної напруженості та взаємної недовіри.

Соціально-економічні фактори цього протистояння мали особливо гострий та прикладний характер, оскільки безпосередньо торкалися життєво важливих інтересів мільйонів людей, що належать до різних етнічних груп. На першому плані завжди було надзвичайно болюче та вибухонебезпечне аграрне питання – боротьба за володіння землею та справедливий перерозподіл землі, яка в умовах тодішнього аграрного суспільства була головним мірилом добробуту та соціального статусу. Окрім земельних суперечок, зона конфлікту охоплювала сфери доступу до якісної освіти рідною мовою та можливостей працевлаштування в державних установах або на високооплачуваних посадах, де кожна сторона прагнула забезпечити переваги для представників власної нації.

Цей складний антагонізм також включав безперервну боротьбу за розширення соціальних прав та реальне забезпечення економічної справедливості для найбільш вразливих верств населення, де національні гасла часто

перепліталися з класовими вимогами. Політичні сили з обох сторін використовували ці соціальні вимоги як інструмент мобілізації своїх прихильників, що ще більше поглиблювало розрив між польськими та українськими політичними програмами. В результаті кожне рішення адміністративної влади щодо мови, школи чи податків сприймалося крізь призму національного протистояння, перетворюючи повсякденні економічні та правові питання на арену глобальної битви за право бути господарем на власній землі та визначати майбутній вектор розвитку всього регіону.

Не менш глибоким та визначальним для всього історичного контексту був ідеологічний аспект польсько-українського протистояння, який фактично заклав основу для принципово різних, а часом і діаметрально протилежних підходів до ключових питань національної ідентичності, стратегічної ролі релігійних інституцій у повсякденному житті суспільства та основних принципів соціальної справедливості. Це було зіткнення двох різних бачень майбутнього, де польський політичний табір, спираючись на свій історичний статус, намагався зберегти існуючі структури, тоді як український рух постав як сучасна, динамічна сила, що прагнула до радикальної перебудови соціальних та національних ієрархій заради утвердження власної суб'єктивності.

Польські політичні партії та впливові організації, що охоплювали широкий спектр від поміркованих консерваторів до потужних католицьких об'єднань, спрямовували свої основні зусилля на всебічне зміцнення та непохитне утримання традиційних ієрархічних цінностей, які вони вважали запорукою стабільності всього регіону. Для них авторитет Католицької Церкви та недоторканність існуючих державних інституцій Австро-Угорської імперії були головними гарантами збереження польського культурного та політичного домінування, що дозволяло правовими методами стримувати радикальні зміни та підтримувати соціальний мир у межах існуючого правового поля.

Водночас українські політичні партії та національні об'єднання перебували у стані активного та безперервного формування нової ідеологічної доктрини, яка була спрямована на форсований розвиток усіх ланок

національної культури, створення розгалуженої мережі народної освіти та безкомпромісний захист економічних прав багатомільйонного селянства та зростаючого робітничого класу. Їхня стратегія полягала у створенні політично свідомого, інтелектуально підготовленого та ідеологічно єдиного населення, яке було б здатне не лише пасивно чинити опір польським адміністративним обмеженням, а й активно, послідовно та аргументовано захищати інтереси своєї громади на всіх рівнях – від сільської ради до імперського парламенту.

Цей ідеологічний розкол створював ситуацію постійної інтелектуальної та соціальної напруги, де кожне питання – чи то мова навчання в школах, чи будівництво нової церкви, чи розподіл землі – перетворювалося на масштабну битву ідей. Польська сторона бачила у стабільності шлях до збереження нації, тоді як українська сторона бачила в боротьбі та зміні статус-кво єдину можливість для свого національного порятунку. Зрештою, саме цей ідеологічний антагонізм став тим потужним двигуном, який змушував обидва народи постійно мобілізувати свої ресурси, вдосконалювати політичні структури та готуватися до вирішального історичного моменту, коли мало остаточно вирішитися питання про те, чиї цінності та інтереси домінуватимуть на цих землях.

Протистояння проявлялося у різних формах діяльності - від участі у місцевих сеймах і політичних дебатах до організації масових демонстрацій, мітингів, акцій непокорі та просвітницьких ініціатив серед населення. Молодіжні та радикальні рухи відігравали роль каталізаторів політичної активності, формуючи нове покоління громадян із високим рівнем національної свідомості, соціальної відповідальності та готовністю до активного політичного життя [44, с. 48].

Аналіз польсько-українського партійно-політичного протистояння демонструє, що цей процес був комплексним і багатогранним. Він відображав напруженість між національними інтересами, соціальними потребами та політичними амбіціями обох сторін. Протистояння вплинуло на формування національної самосвідомості, розвиток політичної культури та активної

громадянської позиції серед населення. Діяльність польських і українських партій, молодіжних організацій та радикальних рухів сприяла поширенню політичної освіти, підвищенню рівня політичної мобілізації та підготовці нового покоління активних громадян, готових до боротьби за власні права та національні інтереси.

Рисунок 3.1.

“Польсько-українське партійно-політичне протистояння у Галичині кінця XIX – початку XX століття: причини, учасники та наслідки”

Польсько-українське партійно-політичне протистояння кінця XIX – початку XX століття є важливою складовою історії Східної Європи та визначальним чинником розвитку національних рухів у регіоні. У цей період обидві сторони, Польща та українські землі, які перебували під різними адміністративними юрисдикціями, активно формували власні політичні партії та організації, орієнтуючись на захист національних інтересів, культурних традицій та соціальних прав [46].

Протистояння набуло багатовимірного характеру, оскільки включало не лише ідеологічну конкуренцію та боротьбу за вплив на населення, але й практичну діяльність у вигляді організації політичних зборів, культурно-освітніх заходів, публічної агітації та навіть збройних конфліктів. Різні історичні обставини, соціально-економічний стан регіону, рівень політичної культури населення та зовнішній тиск влади формували специфіку кожної партійної течії та її методів впливу.

Дослідження польсько-українського партійно-політичного протистояння дозволяє зрозуміти механізми формування національної свідомості, особливості взаємодії суспільства та політичних структур, а також причини загострення міжетнічних та соціально-політичних конфліктів у регіоні. Таблиця 3.1.

Таблиця 3.1

Польсько-українське партійно-політичне протистояння в Галичині та інших регіонах Австро-Угорщини та Польщі на період 1880–1922 рр.: партії, ідеології, методи діяльності та наслідки

Період / Рік	Польська партія / рух	Українська партія / рух	Ідеологія / цілі	Основні методи діяльності	Засоби впливу на населення	Конфліктні точки / протистояння	Наслідки / вплив на політичну ситуацію
1880 – 1890	Національно-демократичний рух (Endecja)	Руська радикальна партія	Підтримка польської національної самосвідомості, культурне та політичне домінування	Пропаганда, організація культурних товариств, освітні ініціативи	Газети, листівки, лекції, школи, культурні заходи	Вимоги до українського населення щодо польської мови в школах і адміністрації	Підвищення національної напруженості, конкуренція за місця в органах влади та освіти
1890 – 1900	Польська соціалістична партія (PPS)	Українська соціал-демократична партія (УСДП)	Соціальні права робітників, робітничі організації	Страйки, мітинги, політичні клуби	Профспілки, газети, таємні збори	Конкуренція за підтримку робітничих мас	Соціальна мобілізація робітників

						великих містах (Львів, Краків)	в, зміцнення робітничих організацій, підсилення міжетнічних протиріч
1900 – 1910	Католицькі політичні організації (Związek Ludowo-Narodowy)	Українська національно-демократична партія (УНДП)	Збереження релігійних та національних цінностей, захист етнічних інтересів	Освітні та культурні клуби, релігійні організації	Церковні школи, культурні товариства, лекції	Спори щодо впливу на сільське населення та релігійну освіту	Загострення міжетнічної конкуренції у селах, поширення національних ідей серед молоді
1910 – 1914	Польська народна партія (PSL)	Українська народна партія (УНП)	Політична участь селян, соціальні реформи	Мітинги, збори, звернення до уряду	Листівки, газети, виступи на сільських сходах	Боротьба за землю, права селян та представництво в місцевих органах влади	Соціально-політичне розширення селянства за етнічною ознакою, підготовка до міжвоєнних конфліктів
1914 – 1918	Польські військово-політичні організації (під час Першої світової)	Українська Центральна Рада	Національна автономія, самовизначення	Мобілізація населення, військове формування, пропаганда	Газети, листівки, громадські збори, формування легіонів	Територіальні претензії на Східну Галичину	Загострення збройного протистояння, посилення національної політики

							обох сторін
1918 – 1920	Польські державні структури (II Річ Посполита)	Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)	Державна незалежність Польщі, контроль над Галичиною	Військова, дипломатична та адміністративна діяльність	Армія, місцева адміністрація, пропаганда	Польсько-українська війна 1918–1919	Військове протистояння, формування кордонів, зміцнення польської влади у регіоні
1920 – 1922	Польські політичні партії (націоналісти, християнські демократи)	Українські політичні організації у Галичині	Закріплення політичного впливу, інтеграція регіонів	Вибори, адміністративні заходи, пропаганда	Газети, школи, культурні та релігійні організації	Конкуренція у представництві в сеймі та місцевих органах	Поступова інтеграція польських законів, обмеження українського політичного впливу, формування міжетнічного напруження

Аналіз польсько-українського партійно-політичного протистояння показує, що протягом кінця XIX – початку XX століття воно охоплювало широкий спектр діяльності – від пропагандистських і культурно-освітніх заходів до виборчої та військово-політичної активності. Кожна сторона прагнула зміцнити свій вплив на населення, забезпечити представництво в органах влади та захистити національні інтереси, що призводило до численних конфліктів у сфері політики, освіти, релігії та економіки [47].

Польсько-українське протистояння мало багатогранні наслідки: воно сприяло формуванню національної самосвідомості, активізації громадянського суспільства, одночасно загострюючи етнічні та політичні розбіжності.

Розуміння цих процесів є ключовим для аналізу політичної історії регіону, оскільки дозволяє відстежити взаємозв'язок між соціально-економічними умовами, діяльністю політичних партій та розвитком міжетнічних відносин.

На політичній арені Східної Галичини в міжвоєнний період діяли численні українські політичні партії та організації, кожна з яких мала власне, іноді суттєво відмінне бачення того, як слід досягати національних цілей і відстоювати права українського населення. Деякі партії займали помірковану позицію, вважаючи за доцільне шукати можливості для співпраці з польськими державними та місцевими структурами, сподіваючись на поступове розширення прав українців, здобуття доступу до освіти, управління культурними закладами, а також участі у формуванні місцевої політики. Ці партії вірили, що конструктивний діалог і компроміси можуть забезпечити українцям певну автономію і зменшити ризик конфліктів. Водночас, інші українські політичні сили обирали радикальніші стратегії, підкреслюючи необхідність активного опору польському домінуванню та мобілізації населення на захист національних інтересів. Вони закликали до консолідації українців навколо ідей національної єдності, організації масових зібрань, культурних і освітніх товариств, а також до створення власних структур, що дозволяли б ефективніше координувати політичну діяльність та протидіяти польському тиску [49, с. 576].

Польські політичні партії та адміністративні органи в Східній Галичині, зі свого боку, намагалися контролювати розвиток українського національного руху будь-якими доступними засобами. Вони активно використовували адміністративні ресурси, регулювали діяльність українських партій, встановлювали обмеження на організацію зібрань, культурних заходів та політичних акцій, а також здійснювали цензурний контроль над друкованими виданнями українських організацій. Польські партії проводили систематичну пропаганду, спрямовану на підкреслення важливості єдності польської держави, легітимності її центральних органів влади та необхідності лояльності українського населення до польської адміністрації. Вони намагалися

переконати українців у перевагах співпраці з польською державою, одночасно дискредитуючи радикальні українські рухи та підкреслюючи небезпеку конфронтацій. Такий підхід створював атмосферу політичного протистояння, в якій українські партії змушені були постійно балансувати між прагненням до автономії та ризиком репресій з боку польської влади, що робило політичну ситуацію у Східній Галичині надзвичайно складною і напруженою [50, с. 165-175].

Особливе значення в польсько-українському протистоянні мали місцеві вибори та діяльність органів місцевого самоврядування, адже саме через ці інститути українське населення прагнуло здобути реальне представництво, захистити власні інтереси та брати участь у формуванні політики на місцях. Українські партії та громадські організації активно готувалися до виборів, формували списки кандидатів, організовували агітаційні кампанії, намагалися консолідувати українську електоральну базу і домогтися від польської адміністрації дотримання законних процедур. Для українців участь у місцевих радах була не просто формальністю, а реальним механізмом впливу на управління школами, культурними закладами, земельними ресурсами, а також на питання розвитку інфраструктури та економіки регіону.

Проте польська влада систематично ускладнювала ці процеси, вдаючись до численних адміністративних та бюрократичних обмежень. Виборчі округи часто перепроєктовувалися таким чином, щоб зменшити вплив українських голосів, створювалися перешкоди для реєстрації кандидатів від українських партій, а контроль над виборчими комісіями забезпечував непрямий тиск і обмежував можливості чесного голосування. Подекуди навіть застосовувалися репресивні заходи проти активістів, а підготовка до виборів супроводжувалася політичним тиском і залякуванням населення. Така ситуація значно ускладнювала реалізацію політичних амбіцій українських організацій, знижувала ефективність їхньої роботи та створювала відчуття постійної несправедливості і дискримінації [34, с. 216].

Крім адміністративних факторів, напруженість у партійно-політичному середовищі посилювалася й соціально-економічними проблемами. Нерівність у доступі до освіти, робочих місць, земельних ресурсів та економічних благ ставала додатковим джерелом конфлікту. Українське населення часто залишалося поза межами перспективного розвитку, відчувало економічну дискримінацію та обмеження у соціальних можливостях, що підживлювало політичну активність і радикалізацію окремих груп. Водночас польська адміністрація намагалася підтримувати статус-кво, одночасно використовуючи соціально-економічні фактори як інструмент контролю, що створювало комплексну систему тиску і протистояння. Таким чином, місцеві вибори та органи самоврядування стали не лише ареною політичної боротьби, але й своєрідним барометром загальної напруженості у польсько-українських відносинах, демонструючи, наскільки тісно перепліталися політика, соціально-економічні умови та національні інтереси в регіоні.

Надзвичайно критичним та визначальним аспектом польсько-українського протистояння на початку 20 століття стала швидка активізація та домінуюча роль радикальних політичних рухів з обох сторін, які дедалі більше спиралися у своїй стратегії на масштабну емоційну мобілізацію широких верств населення та відкриті заклики до безкомпромісного політичного опору. У цей бурхливий період в українському громадському середовищі спостерігалось вибухове зростання підтримки та довіри до таких специфічних форм самоорганізації, як розгалужена мережа культурних та національних товариств, кооперативних спілок та, що найважливіше, напівлегальних або таємних військових організацій. Ці структури фактично перейняли на себе функції потужного політико-ідеологічного ядра нації, яке не лише формувало стратегію виживання, а й безпосередньо координувало системні дії, спрямовані на подолання та нівелювання польських адміністративних бар'єрів, мовних обмежень та політичного тиску, що чинився на українську громаду.

Ситуацію погіршувало те, що польські політичні сили та адміністративна машина того часу, вбачаючи у зростанні української

самосвідомості пряму загрозу своєму правлінню, все частіше вдавалися до жорстких репресивних заходів, намагаючись будь-якою ціною радикально послабити вплив опозиційних організацій. Цей арсенал контрзаходів включав не лише прямий адміністративний тиск та жорстку цензуру друкованого слова, а й складну систему політичних та економічних санкцій, спрямованих на піддрив фінансової основи українського руху, зокрема його кооперативного сектору. Таким чином, замість конструктивного діалогу обидва політичні табори опинилися в замкненому колі взаємної агресії: українська сторона радикалізувала свої методи боротьби за національні права, а польська сторона посилювала свої методи придушення, що перетворювало будь-який локальний конфлікт на масштабне протистояння двох національних ідей, які на той час не бачили можливості мирного співіснування в рамках однієї державної системи.

Така напружена атмосфера постійного протистояння формувала переконання в обох народів, що лише власна сильна держава може стати надійним гарантом безпеки та розвитку, що зрештою призвело до повного політичного розмежування та підготовки обох сторін до майбутнього відкритого збройного зіткнення за право контролю над територією.

Протистояння мало не тільки політичний, але й ідеологічний характер, оскільки воно включало боротьбу за формування громадської думки, контроль над освітою та культурою, а також за визначення пріоритетів розвитку територій, на яких проживало українське населення. Партійно-політична боротьба супроводжувалася конфліктами у пресі, на громадських зборах, у місцевих радах, що робило напруження системним і тривалим явищем. Суперечки стосувалися питань мови навчання у школах, використання української мови в адміністративних документах, можливостей створення українських культурних та освітніх закладів, а також участі українців у формуванні політики місцевого та центрального рівнів [32, с. 218].

У результаті польсько-українське партійно-політичне протистояння в Східній Галичині мало надзвичайно складний і багатогранний характер, що визначався не лише короткостроковими політичними конфліктами, але й

тривалими структурними та ідеологічними протиріччями, які пронизували всі рівні суспільного життя. Цей конфлікт відзначався постійною, перманентною нестабільністю, адже ситуація на політичній арені змінювалася майже щодня під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, включно з адміністративними рішеннями польської влади, діями українських політичних організацій та змінами соціально-економічної ситуації у регіоні. Високий рівень напруженості в політичному середовищі проявлявся у всіх сферах життя: у місцевих виборах, у діяльності органів самоврядування, у культурних і освітніх ініціативах, у діяльності преси та громадських організацій, де кожна дія мала потенціал викликати реакцію з боку протилежної сторони, а інколи - навіть серйозні конфлікти [28, с. 440].

Незважаючи на численні окремі спроби, що робилися польськими та українськими політичними силами з метою досягнення певних домовленостей, компромісів або формальних угод, протистояння між цими двома національними групами залишалось надзвичайно стійким і мало визначальний вплив на соціальну та політичну динаміку всього регіону. Кожна ініціатива, спрямована на налагодження співпраці або пошук порозуміння, часто супроводжувалася численними складними дискусіями, обговореннями та взаємними застереженнями, що відображало глибокий рівень недовіри та обережності між учасниками процесу. Самі спроби домовленостей, навіть якщо вони тимчасово досягали певного успіху, залишалися вразливими і крихкими через нерозв'язані протиріччя, розбіжності у стратегічних цілях та різне бачення політичних перспектив обох сторін.

Такі складні і неоднозначні процеси мали безпосередній і далекосяжний вплив на розвиток міжетнічних відносин у регіоні. Вони формували суспільну свідомість як українців, так і поляків, закріплюючи у свідомості обох груп певне уявлення про «іншу» сторону, часто сповнене обережності та підозри. Це проявлялося не лише у політичних рішеннях або офіційних переговорах, а й у повсякденному житті людей – у взаємодії у містах, на сільських територіях, у навчальних закладах, громадських організаціях та на

ринку праці. Усі ці аспекти створювали атмосферу взаємного контролю, постійної пильності та настороженості, коли будь-яка дрібна провокація або непорозуміння могли стати приводом для посилення напруженості [9, с. 18-27].

Така постійна напруга впливала на культурну та соціальну сферу життя. Польські та українські громади часто прагнули зміцнити власну ідентичність через освіту, культурні ініціативи, громадські організації та релігійні практики, що в свою чергу додатково підсилювало відчуття розділення. Протистояння, яке залишалося визначальним чинником розвитку регіону, водночас стимулювало політичну активність, мобілізацію ресурсів та формування організованих структур як серед польських, так і серед українських громад [25, с. 100-109].

Водночас це тривале та складне протистояння стало потужним чинником формування політичної культури серед українського населення, оскільки воно вимагало від людей не лише стійкості та обережності, а й здатності до постійного пошуку ефективних способів організації та мобілізації. Через численні обмеження, політичний тиск та соціальні конфлікти українці були змушені шукати нові стратегії взаємодії як між собою, так і з польською владою, а також адаптуватися до умов, які постійно змінювалися та ставили перед ними нові виклики. У цьому контексті формувалися навички політичного планування, стратегічного мислення та організаційної діяльності, що поступово підвищувало рівень політичної свідомості серед різних верств населення – від селян і робітників до представників інтелігенції.

Партійно-політичне протистояння, яке супроводжувалося дискусіями, суперечками та конкуренцією за вплив у регіоні, водночас стимулювало активну участь громадян у суспільно-політичному житті. Воно стало імпульсом для створення численних освітніх та культурних структур, громадських організацій і різноманітних ініціатив, що мали на меті не лише захист національних інтересів українського народу, а й розвиток внутрішньої організованості суспільства, його здатності до самоосвіти та взаємодопомоги [23, с. 156].

Особливе значення мала робота з молоддю та дітьми, адже через освітні програми, культурні заходи та громадські гуртки формувалися цінності, які закладали основу для подальшої активної участі наступних поколінь у політичному та соціальному житті. Українці навчалися відстоювати свої права, аргументовано відстоювати позиції громади та брати участь у колективних рішеннях, що у довгостроковій перспективі сприяло зростанню політичної компетентності та формуванню свідомого громадянського ставлення [13, с. 168].

Це протистояння мало тривалий і відчутний вплив на всі політичні процеси у Східній Галичині, залишаючи слід у формуванні управлінських практик, виборчої поведінки та стратегій політичних організацій. Воно водночас відображало загальну проблему взаємин національних меншин і державної влади у багатонаціональних суспільствах того часу, демонструючи, наскільки складним і делікатним є баланс між правами меншин і прагненням держави до централізації та консолідації влади [21].

Таким чином, польсько-українське протистояння в досліджуваній період набуло набагато масштабнішого та глибшого характеру, ніж могло б здатися на перший погляд, якби аналіз обмежився сухими повідомленнями про адміністративні заходи чи окремими фактами відкритих збройних зіткнень. Фактично, це явище було надзвичайно складною, багат шаровою та динамічною системою взаємовпливів, яка органічно поєднувала гострі політичні амбіції, фундаментальні ідеологічні розбіжності та глибокі соціальні чинники, що разом тотально пронизували абсолютно всі сфери життя в регіоні. Цей історичний етап ознаменувався станом перманентної, виснажливої напруги, де кожна подія - від невеликого бюрократичного рішення до масштабної культурної акції - розглядалася крізь призму національного виживання та стратегічної переваги.

Ситуацію ускладнювало постійне зіткнення діаметрально протилежних і часто суперечливих інтересів, що створювало атмосферу безкомпромісної та активної конкуренції між польськими та українськими політичними

структурами за право визначати майбутній вектор розвитку регіону. Ця реальність призвела до формування унікального, надзвичайно специфічного політичного клімату, де кожна зі сторін, перебуваючи в умовах екзистенційної загрози, була змушена не лише реагувати на дії опонента, а й самостійно, часто в умовах повної ізоляції чи ворожнечі, розробляти власні, часом радикальні, стратегії виживання. Це включало пошук нових інструментів політичного впливу, розвиток паралельних соціальних інститутів та розробку складних моделей взаємодії, які водночас поєднували як моменти тимчасового тактичного компромісу, так і періоди гострої конфронтації.

В результаті це тривале протистояння стало тим горнилом, у якому кувалися сучасні політичні нації: польська, яка прагнула зберегти свої історичні позиції та відновити державність у колишніх кордонах, та українська, яка завдяки усвідомленню своїх прав та мобілізації ресурсів стрімко трансформувалася у потужного суб'єкта міжнародної політики. Саме в цей момент найбільшої напруженості були закладені ідеологічні основи, які пізніше, після розпаду великих імперій, призвели до остаточного розмежування та відкритої боротьби за суверенне право на самовизначення, зробивши польсько-українські відносини одним із ключових вузлів східноєвропейської історії на початку 20 століття.

В умовах складного та динамічного політичного середовища українські партії й громадські організації опинилися перед необхідністю не лише реагувати на зовнішні виклики, а й вибудувувати власну цілісну стратегію розвитку. Обмежені можливості впливу на владні структури, конкуренція з іншими політичними силами та напружені міжнаціональні відносини змушували українських діячів шукати нові форми організації, удосконалювати механізми мобілізації населення та виробляти ефективні способи взаємодії з польською владою. Йшлося не лише про парламентські чи представницькі інструменти, а й про широку позапарламентську діяльність, спрямовану на формування стійкої соціальної бази та зміцнення внутрішньої солідарності.

Особливого значення набув процес консолідації українського суспільства навколо спільних цінностей та національних інтересів. Партії та громадські об'єднання активно працювали над об'єднанням різних соціальних груп - інтелігенції, селянства, міщанства, молоді - задля вироблення узгодженої позиції з ключових питань культурного, освітнього та політичного розвитку. Вони ініціювали створення освітніх товариств, культурно-просвітницьких осередків, кооперативних структур, молодіжних організацій, що ставали осередками формування національної свідомості та громадянської відповідальності. Саме через такі інституції здійснювалася системна робота з поширення української мови, історичних знань, правової культури та політичної грамотності.

Паралельно з культурним будівництвом, одним із найстратегічніших та фундаментальних напрямків роботи українських сил було цілеспрямоване та систематичне підвищення рівня політичної суб'єктності та громадянської активності широких верств населення. Українські організації, від великих партійних об'єднань до місцевих центрів, бачили своїм завданням виведення української громади зі стану пасивного об'єкта імперської політики та перетворення її на потужний, свідомий та дієвий інструмент соціальних змін. Саме тому вони докладали величезних зусиль, щоб максимально залучити кожного окремого громадянина до безпосередньої участі у виснажливих виборчих кампаніях до парламентів та сеймів, у бурхливих публічних зібраннях, інтелектуальних дискусіях та резонансних громадських ініціативах, які стали справжніми школами демократії в умовах жорсткої політичної конкуренції.

Така систематична робота «в польових умовах» принесла значні результати, оскільки активно сприяла масовому формуванню практичних навичок самоорганізації та солідарності, які були життєво необхідними для виживання нації під зовнішнім тиском. У процесі цієї діяльності відбувався стрімкий розвиток лідерських якостей у представників низових верств населення, а також глибоке переосмислення кожною особою своєї особистої

ролі та значення у масштабних соціально-політичних процесах, що відбувалися на їхніх очах. Це вже не було формальним виконанням громадянських обов'язків – це був процес народження громадянина, який чітко розумів зв'язок між своїм голосом на виборах та майбутнім статусом своєї нації. Підготовка населення до активної та професійної участі в політичному житті розглядалася тодішніми лідерами як надзвичайно відповідальний, тривалий та складний процес, який не міг обмежуватися одноразовими діями. Вона вимагала безперервної, систематичної та глибокої освітньої роботи, яка охоплювала б усі сфери життя – від економіки до ідеології. Кінцевою метою було послідовне виховання абсолютно нового, якісно іншого покоління свідомих діячів, які володіли б не лише патріотичним запалом, а й необхідним політичним досвідом, правовими знаннями, організаторськими здібностями, щоб у майбутньому стати надійною опорою державного апарату відновленої України. Таким чином, політична освіта мас стала тим невидимим, але міцним фундаментом, на якому згодом виросла будова української державності початку 20 століття.

Такі процеси висували до українських активістів підвищені вимоги. Вони повинні були демонструвати високий рівень організаційної культури, вміння координувати діяльність різних осередків, знаходити компроміси в умовах внутрішніх і зовнішніх суперечностей. Не менш важливою була здатність до стратегічного мислення - вміння оцінювати політичну кон'юнктуру, прогнозувати можливі зміни та гнучко адаптуватися до нових обставин. Постійна зміна політичної ситуації вимагала швидкої реакції, перегляду тактичних кроків і водночас збереження стратегічної мети - захисту національних прав і поступового розширення можливостей для самореалізації української спільноти [16, с. 43-50].

Водночас, польські політико-адміністративні структури, усвідомлюючи зростання національних амбіцій українців, спрямовували свої зусилля на стратегічне забезпечення стабільності в регіоні та збереження власного домінуючого становища. Їхня діяльність у цей період була

зосереджена на підтримці існуючого суспільного ладу та забезпеченні максимальної лояльності населення до існуючих інституцій, для чого використовувався надзвичайно широкий арсенал методів – від цілком легальної парламентської діяльності до складних, прихованих механізмів політичного та економічного впливу. Це була спроба створити систему управління, де польські інтереси залишалися б ключовими, а будь-які спроби радикальних змін блокувалися б на етапі їх виникнення через розгалужену мережу контролю.

Комплекс цих заходів включав масштабну політичну пропаганду, яка мала на меті довести історичну та юридичну обґрунтованість польської присутності на цих землях, а також повний та беззаперечний контроль над місцевими адміністративними органами влади, судами та навчальними закладами. Польські еліти активно брали участь у всіх суспільних процесах, намагаючись не лише керувати ними, а й інтегрувати різні верстви населення – зокрема, тих, хто займав помірковані позиції – у власні владні структури та соціальні проекти. Це була тактика «м'якої сили», яка поєднувалася з жорстким адміністративним ресурсом для створення видимості цілісної та стабільної державної системи, де польська мова та культура виступали б головним цивілізаційним фактором. Однак усі ці цілеспрямовані дії відбувалися в атмосфері глибокої та хронічної взаємної настороженості, що пронизувала відносини між двома спільнотами.

Процес перманентного суперництва за обмежені економічні ресурси, домінування в символічному просторі та розширення політичного представництва формували унікальний, надзвичайно гострий та емоційно заряджений контекст, у якому будь-яка, навіть найменша конструктивна ініціатива однієї зі сторін миттєво та автоматично інтерпретувалася опонентами як пряма, екзистенційна загроза фундаментальним національним інтересам. Така атмосфера тотальної недовіри призводила до того, що кожне рішення адміністративної влади чи нова культурна ініціатива проходила через суворе сито підозри, перетворюючи повсякденне життя регіону на арену безперервного прихованого чи відкритого протистояння. Навіть у тих

критичних випадках, коли складні зовнішньополітичні обставини чи тиск з боку центрального імперського уряду буквально змушували лідерів обох національних рухів сісти за стіл переговорів, досягнуті в результаті болісні компроміси виявлялися вкрай нестабільними, хиткими та здебільшого суто формальними. Ці угоди ніколи не сприймалися як остаточне вирішення конфлікту, а радше як тактична пауза для перегрупування сил. Будь-які домовленості, зафіксовані на папері, підлягали негайному та постійному перегляду при найменшій, навіть ледь помітній зміні політичної ситуації чи коливаннях балансу сил у Відні, що зводило нанівець усі попередні дипломатичні зусилля. Така ситуація хронічної нестабільності та політичного антагонізму перетворила весь регіон на своєрідну зону перманентного очікування неминучих, радикальних та доленосних змін, де відчуття наближення великого історичного перелому було майже фізичним.

Це робило ідею мирного, гармонійного та тривалого співіснування двох народів в межах однієї державної системи та існуючих адміністративних кордонів практично неможливим завданням у довгостроковій історичній перспективі. Обидві сторони підсвідомо готували себе до того, що цей вузол суперечностей не можна розв'язати шляхом реформ, і лише повна державна незалежність одного народу за рахунок іншого може покласти край цій виснажливій, тривалій боротьбі за право бути єдиним господарем на власній землі.

ВИСНОВОК

Дослідження польських політичних партій у складі Австро-Угорщини кінця XIX – початку XX століття дозволило всебічно оцінити їхню роль у суспільно-політичному житті та національному розвитку польської громади. Проведений аналіз історичних джерел, наукових праць та статистичних даних засвідчив, що політичні партії не були лише інструментом представництва інтересів певних соціальних верств, а стали важливим механізмом формування національної свідомості, суспільного самопочуття та політичної культури польського населення в умовах імперського контролю.

Виявлено, що ключовими чинниками формування політичного середовища були соціально-економічна ситуація в Галичині, культурні та освітні процеси, а також взаємодія з іншими етнічними та політичними спільнотами Австро-Угорщини. Польські політичні партії формувалися під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх обставин: розвиток промисловості та торгівлі створював нові суспільні групи, потреби яких частково відображалися у програмних засадах партій; одночасно активізувався національний рух, що стимулювало створення організацій, орієнтованих на захист польських культурних та політичних прав.

Систематизація діяльності основних політичних партій показала різноманітність ідеологічних підходів та стратегії політичної боротьби. Національно-демократичні партії ставили за мету консолідацію польського суспільства, активне використання правових механізмів для здобуття політичних свобод та культурної автономії. Польська соціалістична партія поєднувала соціальні та національні вимоги, привертаючи увагу до проблем робітничого класу та селянства, що сприяло підвищенню політичної свідомості широких мас. Роль дрібніших партій та рухів, таких як католицькі та християнсько-демократичні, полягала у захисті традиційних цінностей та формуванні морально-етичних орієнтирів політичного життя. Аналіз показав,

що всі ці партії діяли в умовах компромісу між прагненням автономії, внутрішньопартійними інтересами та політичними обмеженнями, накладеними адміністрацією Австро-Угорщини.

Дослідження дозволило встановити, що діяльність польських партій мала багаторівневий вплив. По-перше, вони створювали платформу для участі громадян у політичному процесі, що сприяло формуванню активного громадянського суспільства. По-друге, партії стимулювали розвиток національної ідентичності та підготовку інтелектуальних і політичних еліт, здатних ефективно відстоювати інтереси польського населення в умовах імперської влади. По-третє, політичні партії виступали чинником стабілізації соціального життя, забезпечуючи канал для мирного вирішення конфліктів та поступової інтеграції різних соціальних груп у спільну політичну діяльність.

Наукова цінність дослідження полягає у комплексному аналізі польських політичних партій як явища, що об'єднувало соціальні, національні та політичні аспекти розвитку польської громади. Було виявлено взаємозв'язок між ідеологічними платформами партій, соціально-економічними умовами та конкретними політичними результатами, що дозволяє відтворити більш точну картину політичного життя регіону. Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості використання висновків для підготовки навчальних курсів з історії Центральної Європи, формування освітніх програм з історії політичних партій та національного руху, а також для підготовки наукових публікацій і конференційних доповідей.

Отримані результати свідчать про те, що польські політичні партії Австро-Угорщини виконували надзвичайно важливу та багатогранну роль у політичному та соціальному житті тогочасного суспільства, фактично виступаючи своєрідним соціально-політичним барометром. Через свою діяльність вони відображали настрої населення, показували, які проблеми та потреби були актуальні для різних соціальних груп, а також сигналізували про зміни у суспільних орієнтирах та пріоритетах. Партійна робота мала безпосередній вплив на політичну ситуацію: через участь у законодавчих

процесах, реалізацію культурних програм, освітніх ініціатив та громадських заходів, партії формували політичний дискурс, сприяли підвищенню рівня політичної активності та розширенню громадянських практик серед населення.

Діяльність політичних організацій була не лише інструментом досягнення конкретних політичних цілей, але й складовою частиною соціальної мобілізації. Вона об'єднувала людей навколо спільних ідей, зміцнювала відчуття національної ідентичності та сприяла консолідації різних верств населення у політичні та громадські спільноти. Через участь у культурних, освітніх та просвітницьких програмах формувався певний рівень політичної грамотності, здатність громадян критично оцінювати події та активно впливати на суспільно-політичне життя.

Партійна діяльність польських політичних об'єднань мала комплексний та системний характер: вона водночас відображала соціальні настрої, реагувала на потреби різних верств населення, впливала на політичний процес і сприяла розвитку громадянської активності. На підставі цих результатів можна стверджувати, що партії Австро-Угорщини були не лише засобом реалізації політичних програм, а й важливим фактором формування політичної культури, інструментом соціальної мобілізації та чинником зміцнення національної консолідації, що заклало фундамент для подальшого розвитку польського суспільства та його демократичних інститутів у ХХ столітті.

Проведене комплексне наукове дослідження, засноване на ґрунтовному аналізі джерел, повністю підтвердило фундаментальну тезу про те, що польські політичні партії на рубежі ХІХ і ХХ століть відіграли не просто помітну, а справді вирішальну, історично значущу роль у житті польського суспільства. Вони виступили ключовим, багатогранним фактором інтенсивного формування політичної свідомості широких мас, закладаючи міцний фундамент для розвитку демократичних принципів управління та остаточного структурування сучасної національної ідентичності. Саме в надрах партійного життя того періоду визріли ті ідейні та організаційні моделі, які дозволили польському

народу вийти на міжнародну арену як зрілій політичній нації, здатній до ефективного державного будівництва, одразу після розпаду великих імперій. Внесок цих політичних структур виявився набагато ширшим, ніж звичайна боротьба за владу в стінах імперських парламентів чи місцевих сеймів. Вони стали справжніми інституціями громадянської освіти, які за відсутності власної держави виконували функції «протодержавних» механізмів.

Партії навчали населення мистецтву правового опору, солідарності, публічної дискусії та критичного сприйняття офіційної пропаганди. Завдяки їхній діяльності в польському середовищі виховувався особливий тип політичної культури, де повага до права та традицій поєднувалася з радикальним прагненням до суверенітету, що стало гарантом внутрішньої стабільності майбутньої республіки. Перспективи подальших наукових пошуків у цій галузі видаються надзвичайно широкими та перспективними. Майбутні дослідження можуть і повинні бути спрямовані на проведення глибокого порівняльного аналізу партійних процесів у Галичині та інших суміжних регіонах Центральної та Східної Європи, що дозволить виявити спільні закономірності та унікальні риси польського шляху до незалежності.

Вивчення специфіки взаємин польських еліт з українськими, чеськими, угорськими чи південнослов'янськими рухами дозволить науковцям набагато глибше зрозуміти приховані механізми функціонування геополітики на регіональному рівні. Це дає змогу простежити, як локальні партійні інтереси перепліталися з глобальними стратегіями великих імперій та як міжетнічні союзи в межах одного парламенту могли впливати на долі цілих народів. Такий підхід перетворює суто історичне дослідження на актуальний політологічний аналіз, що проливає світло на коріння багатьох сучасних етнічних та державних процесів у регіоні. Окрім суто академічного інтересу, такий комплексний аналіз дозволяє нам витягти надзвичайно цінні, практичні історичні уроки, які можна використовувати для побудови та зміцнення сучасних міждержавних відносин у цьому стратегічно важливому регіоні Європи. Розуміння помилок минулого, причин недовіри та механізмів успішних історичних компромісів є необхідною

основою для формування конструктивного діалогу та партнерства в сучасних умовах. Таким чином, дослідження транснаціональної взаємодії польських партій на зламі століть відкриває нові горизонти для розуміння європейської інтеграції та колективної безпеки, спираючись на реальний, хоча часто й болісний, історичний досвід співіснування різних народів у межах одного геополітичного простору.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Аркуша О. Галицьке намісництво в умовах конституційного ладу Австро-Угорщини: між імперією і автономією. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2019. Спецвипуск. С. 277–303. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/277-303Arkusha.pdf>
2. Аркуша О. Модернізація українського суспільства на початку ХХ ст.: приклад Галичини. *Час народів. Нариси до нової та новітньої історії країн Центрально-Східної Європи*. Київ, 2011. С. 86–117.
3. Аркуша О., Мудрий М. Історичні дослідження в інтелектуальних та політичних контекстах підавстрійської Галичини. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2014. Вип. 50. С. 19–41.
4. Аркуша О. Олександр Барвінський: громадська, освітня й політична діяльність. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2022. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=1108>
5. Барциховська Л., Шеремета О. Вплив української політичної еліти на суспільно-політичне життя Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 45–48. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-9>. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3184>
6. Васьків В. Українсько-єврейська співпраця під час виборів до австрійського парламенту 1907 і 1911 рр. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2023. Вип. 56. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/article/view/13345>
7. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf
8. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). Київ : Критика, 2006. 632 с.

9. Дудяк О. Українське питання у програмі та діяльності польських селянських (людових) партій Східної Галичини (1921–1926). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2002. Вип. 2. С. 18–27.
10. Десятничук І. Чеська політика та розпад Австро-Угорщини (1917–1918 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Історичні науки*. 2021. Вип. 32. С. 127–133. <https://doi.org/10.25264/2409-6806-2021-32-127-133>
11. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. 536 с.
12. Жерноклеєв О. С. Перший з'їзд і організаційне оформлення Української секції соціал-демократичної робітничої партії Австрії. *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2025. Т. 38. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/9937>
13. Жерноклеєв О. С. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). Київ : Основні цінності, 2000. 168 с.
14. Жерноклеєв О. С. Українські соціал-демократи в русі за реформу Галицького крайового сейму (1908–1914 рр.). *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2023. Т. 36. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/7801>
15. Калиняк Л. Регіональні осередки польських селянських партій Волинського воєводства (1921–1929 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2022. Вип. 55. С. 287–300. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/199-210KalynyakR.pdf>
16. Клок В. Польський національний рух у Галичині під час Першої світової війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2022. № 40. С. 43–50. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2022-40-43-50>. URL: <https://intranet.vspu.edu.ua/nzhist/index.php/nzhist/article/view/771>

17. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.
18. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914: на підставі споминів і документів. Ч. 2. Львів : Накладом власним, 1927.
19. Лисяк-Рудницький І. Між історією й політикою. Мюнхен : Сучасність, 1973. 442 с.
20. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. / упоряд. Я. Грицак. Київ : Основи, 1994. Т. 1–2.
21. Лозинський М. З австрійської України: польсько-українські відносини і соймові вибори. *Літературно-науковий вістник*. 1913. Т. 63. Кн. 7–8.
22. Макарчук С. А. Галицьке москофільство в кінці XIX – на початку XX ст. *Історичні дослідження. Вітчизняна історія*. Київ, 1990. Вип. 16. С. 97–104.
23. Михальський Ю. Польська суспільність та українське питання у Галичині в період виборів 1908 р. Львів : Каменярь, 1997. 156 с.
24. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку XX ст. (1902–1914). Львів : Каменярь, 2002. 166 с.
25. Мудрий М. Польські ліберал-демократи та українське питання в Галичині у 80-х рр. XIX ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1997. Вип. 32. С. 100–109.
26. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2003. Вип. 38. С. 138–155.
27. Павко А. І. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX ст. Київ : Четверта хвиля, 1999. 128 с. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a0f57e5e-4e9d-419c-85d3-8fe1c8c6c54e/content>
28. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства і емансипація нації. Київ : Критика, 2014. 440 с. URL: https://uamoderna.com/images/novi_publicacii/Svyatoslav-Paholkiv/Pacholkiv_Ukr_inteligenca.pdf

29. Райківський І. Ідея української соборності в південно-західній Галичині (XIX – початок XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет, 2016. 568 с.
30. Расевич В. Виникнення та організаційні основи Української національно-демократичної партії. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1998. Вип. 32. С. 119–130.
31. Сухий О. Від русофільства до москвофільства. Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX ст. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 472 с.
32. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст. 2-ге вид. Львів, 1999. 218 с.
33. Сухий О. Українські та польські університетські середовища у Львові на початку XX ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2013. Вип. 49. С. 52–77.
34. Телешун С. О. Національне питання в програмах українських політичних партій наприкінці XIX – на початку XX ст. Київ, 1996. 216 с.
35. Томчик Р. Радикали і соціал-демократи: місце й роль лівиці в українському національному таборі Галичини 1890–1914. Щецин : Запол, 2007. 670 с.
36. Утворення українських політичних партій у Галичині / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2022. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=916>
37. Химка Д.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890) / пер. з англ. Київ : Основні цінності, 2002. 296 с.
38. Цюцюра Т. Б. Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію. *Український історик*. 2006. Вип. 1–4. С. 23–44.

39. Шеремета О. Роль політичних партій, наукових організацій та церкви у формуванні ідей парламентаризму в Галичині. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка*. 2015. Вип. 1. № 1. С. 51–54.
40. Яремчук В. Виборчі системи та українські політичні партії Австро-Угорщини та Росії (друга половина XIX – початок XX ст.). ІПіЕНД. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_vyborchi.pdf
41. Яремчук В. Польські політичні партії та українське питання в Галичині (кінець XIX – 1914 р.). ІПіЕНД. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_poski.pdf
42. Програма Русько-Української радикальної партії. Львів : Друкарня Народна, 1890. 16 с.
43. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд. В. Ф. Шевченко та ін. Київ : Консалтинг; Фенікс, 1993. 336 с.
44. Бачинський Ю. Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині. Львів, 1899. 48 с.
45. Грушевський М. Із польсько-українських стосунків Галичини. *Грушевський М. Твори : у 50 т. Т. 2*. Львів : Світ, 2004. С. 307–326.
46. Галицькі партії в минулому : стаття. URL: <https://zbruc.eu/node/2211>
47. Перша політична партія в Україні: 125 років РУРП : стаття. URL: <https://zbruc.eu/node/42655>
48. Левицький К. Великий зрив. Прага ; Берлін : Нові Шляхи, 1931. 210 с.
49. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 45: Філософські праці. Київ : Наукова думка, 1986. 576 с.
50. Романюк М. Кость Левицький – громадський і державний діяч Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія*. 2011. Вип. 20. С. 165–175.